

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Násilí v rodině, syndrom CAN – týrané a zneužívané děti

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Dagmar Gasnářková

Vypracovala:

Jana Létalová

Brno 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Násilí v rodině, syndrom CAN – týrané a zneužívané děti“ zpracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny.

Brno 14.4.2008

.....

Jana Létalová

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Dagmar Gasnářkové za odborné vedení a za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Za konzultace a jejich umožnění děkuji paní Mgr. Aleně Vojtkové, vedoucí azylového domu sv. Agáty v Břeclavi a paní Haně Hanzlové, sociální pracovníci, za rady a informace.

Také bych chtěla poděkovat mým dětem, rodině a mému muži Borisovi za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce a které se nesmírně vážím..

Jana Létalová

OBSAH

Úvod	6
I. Domácí násilí, syndrom CAN	8
1.1. Definice, charakteristika	8
1.2. Formy syndromu CAN	9
1.3. Subjekty násilného jednání – oběť a pachatel	13
1.4. Právní ochrana týraného a zneužívaného dítěte	15
1.5. Vliv rodinného prostředí	17
1.6. Dílčí závěr k funkci rodiny	19
II. Vliv domácího násilí na vývoj a psychiku dítěte	20
2.1. Reakce dítěte na traumatizující situaci	20
2.2. Následky syndromu CAN u dítěte	22
2.3. Dílčí závěr k vlivu násilí na vývoj dítěte	24
III. Role státních i nestátních organizací	25
3.1. Obecná charakteristika	25
3.2. Úloha orgánu sociálně právní ochrany dětí – OSPOD	26
3.3. Škola, zdravotnictví, společnost, policie	34
3.4. Linka bezpečí, Krizové centrum	39
3.5. Dílčí závěr k institucím	41
IV. Činnost Domova svaté Agáty, případové kazuistiky regionu	42
4.1. Činnost azylového domu pro matky s dětmi	42
4.2. Případové kazuistiky a rozhovor s klientkou v Domově	45
4.3. Dílčí závěr k případům násilného jednání	52
Závěr	53
Resumé	56
Anotace	57
Seznam použité literatury	58
Seznam příloh	60

Motto

Co jsem provedl, že si zasloužím takový trest?

„Dobře míněné slovo může ponížit nebo i zabít, aniž bychom si zašpinili ruce. Jedním z velkých potěšení v životě člověka je ponižování bližních.“

Pierre Desproges

ÚVOD

Rodiče jsou pro dítě nepostradatelní a je jejich povinností zajistit mu existenční podmínky pro jeho fyzické a citové přežití. Jsou však situace, kdy je dítěti ubližováno a způsobováno utrpení. V dětské hlavičce jsou pro něj maminka a tatínek téměř pohádkové bytosti a vůbec si nepřipouští, že by mohli udělat cokoli špatného, a proto si ubližování nedokáže vysvětlit jinak, než že ono je špatné.

Nezájem o něj a citové odmítnutí naopak vnímá jako důsledek svého chování a nakonec i přesvědčení, že není hodno jakékoliv lásky či zájmu ze strany rodiče a také, aby ho měl někdo rád. Takový hrůzný život týraného dítěte je světem bolesti, utrpení a strádání, ale jediného, který má, protože nemá na výběr a takto jej přijímá jako základní normu.

Ve své práci jsem se zaměřila na problematiku *týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí (syndrom CAN)*, která jde ruku v ruce s *domácím násilím* páchaným v rodině oběti. Jde o velmi složitou a náročnou sociálně patologickou problematiku, proto je důležitá spolupráce mezi státními a nestátními organizacemi, ale i v rámci preventivního působení na širokou veřejnost.

Počet týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí má u nás v republice stále rostoucí tendenci a je stále více aktuálním problémem společnosti. Proto jsem si zvolila za cíl mé bakalářské práce tuto oblast, abych mou prací byla minimálně nápomocna všem, kterým není tato problematika také lhostejná a mohou svým vlastním přičiněním jakkoliv zlepšit stávající situaci byť jen na regionální úrovni nebo v sousedství svého bydliště. Zásadní kroky jsou potřeba činit na celorepublikové úrovni, v rámci legislativy a spolupráce i s mezinárodními společenstvími.

V rámci svého dvacetiletého působení na pracovišti Městského úřadu v Břeclavi jsem měla možnost za ta léta nahlédnout pod pokličku všech jeho činností. Kromě své odbornosti mne nejvíce zajímá úsek sociálních věcí, kdy v rámci mé pracovní náplně práce v bytové komisi úřadu, docházím do kontaktu i s případy osob a dětí, které nejsou schopny řešit své složité životní situace samy a mnohdy se ocitají na pokraji sociální nouze.

K sepsání své práce jsem použila dostupnou odbornou literaturu, statistické údaje z ministerstva vnitra, články a stati z internetu a současně jsem uvedla záznamy z terénní práce na oddělení orgánu sociálně právní ochrany dětí odboru sociálních věcí Městského úřadu v Břeclavi a z Domova svaté Agáty v Břeclavi.

Nejde mi o to zjišťovat, zda tento sociálně patologický jev – domácí násilí a syndrom CAN u dětí nastává nebo již nastal. Chci se pokusit odpovědět na otázku, jakými nástroji účinněji tento jev a další s ním související zmírnit a jak lze předejít tomuto negativnímu jednání. V rámci nejenom celé společnosti ale i jejich jednotlivých členů, orgánů a institucí.

„Ze všech věd, které člověk může a musí znát, tou hlavní je umět žít tak, aby spáchal co nejméně zla a způsobil co nejvíc dobra.“

L.N.Tolstoj

I. Domácí násilí, syndrom CAN

1.1. Definice, charakteristika

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte byl do naší terminologie převzat z anglického Child Abuse and Neglect (CAN) a v dostupných zdrojích je pro to několik definic.

Zdravotní komise Rady Evropy v roce 1992 vypracovala definice pro jednotlivé formy patologického zacházení s dětmi. J. Dunovský a jeho skupina (1993) definuje tento společenský jev jako: „*jakoukoliv nenáhodnou, preventabilní, vědomou či nevědomou či neaktivitu, jíž se vůči dítěti dopouští rodič, vychovatel nebo jiná osoba a jež je v dané společnosti nepřijatelná nebo odmítaná a poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt – za týrání se považuje i jeho pohlavní zneužívání*“.¹

Ze strany oběti či pachatele se nejedná jen o jednostranný akt, ale o vzájemném působení všech zúčastněných osob a podmínek, ve kterých tento proces probíhá. Jde o vztah dospělých a dětí, postavením rodičovství ve společnosti, právní úpravou, hodnotu dítěte v ní. Roli zde hraje osobnost rodičů, osobnost samotného dítěte, jeho zvláštnosti a odchylky, které se podílí na závažnosti poškozujících nebo ničících aktivit, ale i škodících neaktivit dospělých, ale také schopnosti dítěte jim čelit nebo naopak nadměrně podléhat.

Každé nedostatečné uspokojení potřeb dítěte přináší závažné ohrožení jeho zdraví a dobrého rozvoje, nejobávanější je však možnost jeho zabití, fyzické likvidace. To vše by se mělo promítnout do snah společnosti, státu, samosprávy a dobrovolných organizací, hledat a uplatňovat způsoby a formy péče o děti a jejich ochrany před takovýmto zacházením.

„Jako základní příčinný mechanismus tohoto jevu byla po dlouhých rozpacích potvrzena nezvládnutá agrese proti dítěti vydaném často na milost i nemilost „svému“ agresivnímu pečovateli. Tuto agresi mu umožňovala jeho nadřazenost nad dítětem, stvrzovaná obecným míněním i do jisté míry zákonnou normou (otcovská moc) na straně jedné a zvýšená bezmocnost dítěte na straně druhé. Nikoli nevýznamnou roli zde hrají i závažné

¹ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., Děti, rodina a stres. 1. vydání, Praha: Galén, 1994, ISBN 80-85824-06-X, s.10

socio-ekonomické faktory prostředí dítěte, jako je chudoba, nezaměstnanost, špatné nebo žádné bydlení, devastace prostředí, nedostatek zdravotní péče, výchovy a vzdělání.“²

Nad příčinami vzniku CAN je nasnadě položit základní otázku: *proč lidé, a nejčastěji jsou to rodiče, dětem vlastně ubližují?* Odpověď lze spatřovat ve snaze uspokojit nejrůznější nutkání, frustrace, psychopatické sklony pachatelů, kdy špatné zacházení s dítětem může dojít až tak daleko, že týrané dítě je v dospělosti týrajícím rodičem.

Podle Dunovského a Matějčka (1995:20) „Vždy však třeba chápat syndrom CAN jako velmi složitý společenský jev, do něhož se promítají či se na něm účastní více či méně všechny oblasti života člověka, rodiny i společnosti....., kdy právě tato je nejčastějším místem i příčinou tohoto syndromu a v ideálním případě i místem a činitelem jeho nápravy.“

Domácí násilí jako pojem se užívá zejména proto, aby naznačil, že jde o násilí v osobním vztahu, často mezi lidmi, kteří spolu žijí. Mnoho let většina lidí věřila, že takové jednání je poměrně vzácné. Domnívali se, že jen málokterý rodič by dokázal týrat nebo zneužívat své dítě. Až postupem času se o tomto problému začalo stále více mluvit. Na trh se začaly dostávat odborné publikace a informovanost veřejnosti postupně rostla. V současné době jde o široce diskutovaný problém.

1.2. Formy syndromu CAN

„Důležitým ukazatelem možného ubližování dítěti v rodině jsou známky na jeho těle. I když se týrání nebo sexuální zneužívání na tělesném stavu dítěte nemusí projevit, přítomnost tělesných zranění je vysoce varujícím článkem zapadajícím do složité mozaiky ubližování dítětizejména u opakovaných zranění, tj. modřin, řezných ran, stop po popálení, jizev nebo otoků. Při dotazech na původ těchto zranění dítě většinou mlčí nebo udává nepravděpodobná vysvětlení.....že spadlo ze schodů, zakoplo nebo narazilo do skříně.“³

² DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1.vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 1995, ISBN 80-7169-629-3, s. 15-16

³ POTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 2. rozšířené vydání, Praha G plus G, 1999, ISBN 80-86103-21-8, s.64

1.2.1. Dítě ohrožené týráním

U **tělesného** týráním jde o všechny akty násilí na dítěti, při kterých dochází k jeho tělesnému zranění, k trvalému poškození nebo dokonce k jeho usmrcení. Představuje záměrné ubližování dítěti, ale i „pouhé“ nezabránění takovému ubližování, volbu nepřiměřeně bolestivých trestů, nepřiměřeně časté nadužívání fyzických trestů a neúměrně tvrdé trestání vzhledem k míře „prohřešku“ dítěte.

V praxi dochází k hrůzným zjištěním, kdy na dítě bylo použito nepřiměřené bití rukou nebo různými nástroji (vařečka, řemen, hadice), kopání, údery pěstí, bodné a řezné rány, střelná poranění, vytrhávání vlasů, nepřiměřené tahání za ušní boltce, kousání dítěte, způsobování popálenin (cigaretou, od kamen, kulmy, grilu, vlečením po koberci, úst od násilím podané horké potravy, od vřící vody poléváním nebo ponořením), odmrštění, údery o nábytek, stěnu nebo podlahu, svazování a připoutání, škrcení, dušení, otravy jedy a chemikáliemi, podávání alkoholu a drog.

Psychické týráním nezanechává na těle žádné stopy. Jde o zanedbávání základních potřeb duševních (psychická deprivace) a také citových (nedostatek lásky, porozumění). Prokazatelné jsou akutní stavy v psychice dítěte, depresivní a úzkostné reakce případně dlouhodobější psychické poruchy.

Může mít mnoho různých konkrétních podob a většina dětí je vystavována kombinaci několika z nich. Mezi typické formy psychického týráním patří opakované ponižování dítěte,

užívání nadávek, snižování sebehodnocení dítěte, zastrašování, izolace od vrstevníků, nepřijetí dítěte v rámci rodinného systému, vzhledem k věku požadování neadekvátní zodpovědnosti a výkonu domácích prací, ale také požadování výkonu (většinou školního) přesahujícího schopnosti dítěte.

Zvláštní formou je **systemové týrání**, též jako *sekundární viktimizace (druhotné ubližování)*, což je vystavování týraného dítěte zbytečnému dodatečnému strádání, zaviněné organizacemi a institucemi, které mu mají pomoci. Jsou to například úzkosti dítěte spojené s jeho účastí v úředních jednáních při rozvodech, při necitlivých a zbytečných lékařských prohlídkách, v soudním řízení, u opakovaných policejních výslechů nebo je-li výslech prováděn u soudu za přítomnosti pachatele.

1.2.2. Dítě vystavené pohlavnímu zneužívání

Zneužíváním dítěte můžeme nazvat uspokojení vlastních potřeb v rodině i mimo domov. Patří sem především sexuální zneužívání, zneužívání dítěte k věku nepřiměřené práci, ekonomické zneužívání (nucení ke krádežím nebo žebrání). **Sexuální zneužívání** představuje jakékoliv využití dítěte pro navození vzrušení či uspokojení sexuálních potřeb zneuživatele.

Bezdotykové sexuální zneužívání zahrnuje obnažování se před dítětem, masturbace před dítětem, setkání s exhibicionistou, pozorování nahého dítěte za účelem vlastního sexuálního vzrušení, uspokojení, vystavení dítěte sledování pornočasopisů, pornofilmů, přinucení dítěte sledovat soulož.

Kontaktní sexuální zneužívání zahrnuje osahávání či líbání dítěte na intimních místech, laskání prsou, genitálií, nucení dítěte, aby manipulovalo pohlavními orgány svými či zneuživatel, orální, anální sex, sexuální styk včetně znásilnění.

1.2.3 Ohrožení dítěte zanedbáváním

Zanedbáváním je vážné opomíjení rodičovské péče nezbytné pro tělesný a duševní vývoj dítěte a vyznačuje se jako nedostatek péče, který způsobuje vážnou újmu na vývoji dítěte anebo dítě ohrožuje.

Zanedbáváním v *oblasti zdravotní péče* se odehrává v případech, kdy dítě tuto péči potřebuje, v případech, kdy je opomíjena základní preventivní zdravotní péče a taktéž

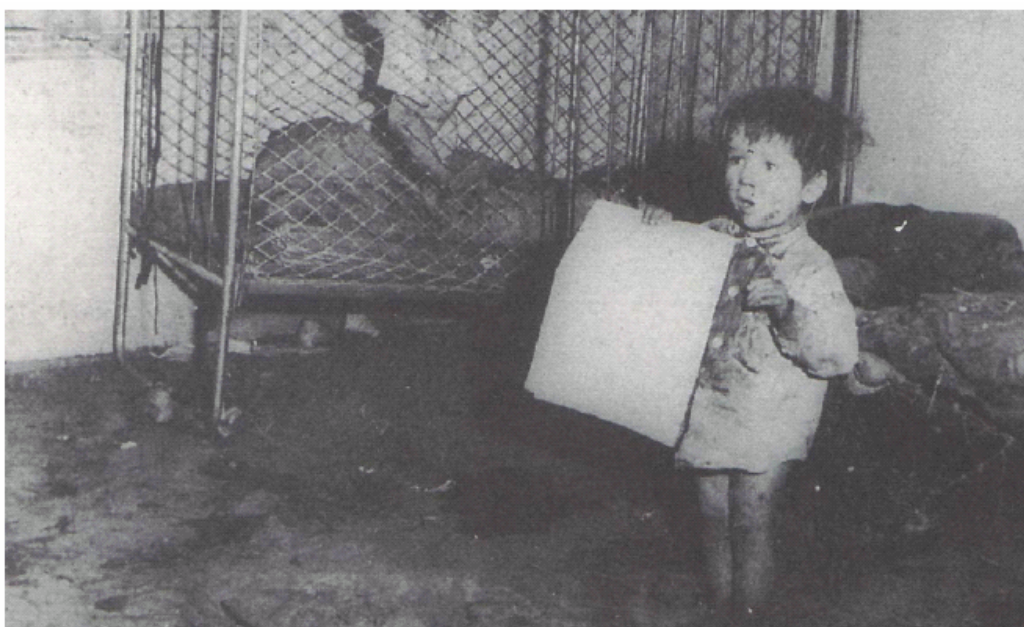
nedostatečný dohled přiměřený věku dítěte, projevující se zvýšeným počtem úrazů dítěte a kterým bylo možno zabránit.

Tělesné zanedbávání spočívá v selhání při zabezpečení tělesných potřeb dítěte. Zahrnuje neposkytování přiměřené výživy, oblečení, přístřeší, zdravotní péče a ochrany před ohrožením.

Citové zanedbávání je neuspokojování citových potřeb dítěte, náklonnosti i pocitu dítěte, že někam patří.

Zanedbávání výchovy a vzdělání se vyznačuje selháním v zabezpečení plných možností vzdělání dítěte, jako je neustálá absence ve škole či dětská práce domácnosti i mimo ni, závažnou formou je izolace dítěte od lidské společnosti.

Podmínky rovněž ohrožující potencionálně dítě je život dítěte v zařízeních kolektivní výchovy, úmrtí matky, osiření dítěte, nepřítomnost otce, rodiny sociálně slabé, alkoholismus či drogová závislost rodičů, promiskuitní sexuální vztahy, nestálé rodinné prostředí, náročná povolání rodičů, citová nezralost a nevyspělost matky, otce nebo obou, hlavně u rodičů blízkých věkové hranici zletilosti, duševní poruchy, duševní nemoci a mentální retardace rodičů, pohybová invalidita rodičů, zvláštní životní postoje, praktiky a zásady příslušníků náboženských sekt a společenských skupin žijících na okraji společnosti.

1.3. Subjekty násilného jednání – oběť a pachatel

Týrané děti nejsou zpravidla, vzhledem ke svému věku, schopny přivolat si pomoc a upozornit tak na jednání svých rodičů. Protože jiné nezažily považují většinou takové jednání za normální. Největší překážkou je pro ně strach z následků "žalování" na rodiče, protože jsou na nich závislí, své rodiče milují, a proto všechnu vinu hledají u sebe. Velmi obtížně si připouští, že rodiče je nemají rádi, že jsou jim lhostejné nebo dokonce na obtíž. Mnohem snesitelnější je pro ně představa, že rodiče se k nim chovají proto, že ony jsou zlobivé a špatné a nic jiného si nezaslouží.

Oběť trestného činu

Obětí týrání, zneužívání nebo zanedbávání může být člověk v kterémkoliv věku, a to již v prenatálním, kdy matka záměrně poškozují svůj plod (úder do břicha), oběťmi bývají také staří lidé. Ženy jsou ohroženy fyzickými útoky, psychickým ponižováním či sexuálním násilím v rodině nejčastěji manželem či partnerem, v zaměstnání svým nadřízeným, kterému se žena těžko brání.

Ve všech věkových skupinách jsou nejvíce ohroženi jedinci slabí, závislí, nemocní, s různým postižením, kteří jsou i zranitelnější a méně odolní vůči jeho vlivům. Silně přispívají i vrozené charakterové vlastnosti oběti. Velmi ohroženou skupinou jsou menší děti, s mentální retardací, tělesným, smyslovým nebo kombinovaným postižením, děti citově deprivované, fyzicky či psychicky handicapované.

Obětí týrání bývají děti hyperaktivní, negativně emočně laděné, neslyšící nebo mentálně postižené, se sklonem k afektivním projevům, úzkostné. Děti, které svým chováním rodiče nadměrně zatěžují, dráždí a vyčerpávají, nešikovné, sociálně neobratné, neprospívající a ty, které nespĺňují očekávání rodičů a zklamání pak může vyústit v týrání.

Obětí sexuálního zneužití bývají především dívky, koketné a které vypadají žensky. Děti postižené či znevýhodněné, a proto závislejší a bezbrannější. Z rodiny dysfunkční nebo doplněné, kde žije cizí člověk (obvykle partner matky). Děti, jejichž rodiče jsou alkoholici a užívají drogy. Nižší vývojová úroveň dítěte (mentální retardace) snižuje riziko prozrazení, nepochopení významu sexuální aktivity.

To někdy zmate i státní orgány a se zdůvodněním, že dítě má k rodičům vřelý citový vztah, je věc odložena. Praxe však potvrzuje, že děti jsou schopny snášet neuvěřitelně těžké útrapy, aniž by to daly nějak výrazně najevo či si dokonce na rodiče stěžovaly.

Pachatel násilného jednání

Může jím být kdokoli ze všech sociálních skupin společnosti. *Týrajícím pachatelem* bývá častěji muž, vlastní i nevlastní otec dítěte. Ženy-matky jsou spíše pasivními účastnicemi, kdy násilný způsob zacházení s dítětem akceptují, tolerují, často i před dítětem omlouvají. Osobami týrající děti jsou lidé, kteří se nedovedou dostatečně ovládat a mají zvýšený sklon reagovat násilím, osoby duševně nemocné, citově chladné, bezohledné, nezdrženlivé a také alkoholici a toxikomani.

Útočník často pochází z dysfunkčních rodin, kde jsou běžné konflikty násilného charakteru, nebo je příliš soustředěný na své problémy, zájmy, nadměrně stresovaný a dítě je pak objektem k vybití jeho negativních emocí. Kompenzace pramení z pocitů méněcennosti, nejistoty z dlouhodobé nezaměstnanosti, nespokojenosti s osobním životem, dysfunkčním manželstvím, ale také z negativní zkušenosti z dětství, kdy byli sami zanedbáváni či týráni.

Osoby *zanedbávající péči* o dítě většinou nemají pro rodičovskou roli dostatečné kompetence, nejsou schopni nebo aktuálně se nemohou o dítě přijatelným způsobem starat. Mohou to být rovněž lidé mladí a nezralí rodiče, kteří nemají k rodičovství dostatečnou motivaci. Jde o lidi užívající alkohol a drogy, mentálně postižené, somaticky či psychicky nemocné, jedince s poruchou osobnosti. Často mívají nízkou sociální-kulturní úroveň a jejich domácnost i vztahy mezi jednotlivými členy rodiny mají celou řadu nedostatků, mnohdy žijí v hmotné bídě.

Svědék události

Každý občan, který se stane svědkem události týrání, pohlavního zneužívání nebo zanedbávání dítěte jakoukoliv dospělou osobou, má za povinnost pokusit se tomuto jednání zabránit, ochránit práva dítěte, a každopádně celou záležitost oznámit orgánům činným v trestním řízení, jako je policie a státní zastupitelství nebo oznámit vše orgánu sociálně právní ochrany dětí. To se týká i případů, kdy se osoba pouze domnívá, že jednání dospělého jedince vůči dítěti vyvolává důvodné podezření z těchto jednání.

Svědkem se může stát člověk jak ve vlastní rodině, tak u sousedů v domě nebo v blízkém okolí bydliště, ale také například na ulici, v restauraci a jiných zařízeních. Nahlásit takovýto případ není vždy jednoduché, zvláště pokud jde o vztahy s blízkými osobami, které se trestního jednání dopouštějí.

Pokud má osoba poznatky podezření na špatné zacházení s dítětem, je důležité nenechávat si to pro sebe. Situace bývají mnohem horší, než se jeví navenek. Malým dětem jde často i o život.

1.4. Právní ochrana týraného a zneužívaného dítěte

„Naše století přineslo řadu převratných změn v postavení dítěte ve společnosti, v chápání jeho potřeb, požadavků, práv i jeho uplatňování.“⁴ V padesátých letech 20. století se začali lékaři cíleně zabývat problematikou *týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte*, kterou nejprve souhrnně nazývali „*neúrazová poranění*“. Až v pozdějších letech se vžil a v celém světě je dodnes užíván pojem „*syndrom CAN*“ (z anglického Child Abuse and Neglect).

Jako první se u nás v sedmdesátých letech začali problémem zabývat dětské lékaři spolu s dětskými psychology. V dalším úsilí však zpočátku naše země zaostala, ať již z důvodů objektivních, kdy dřívější zřízení tento problém nepřiznávalo, spíše jej zastíralo, nebo subjektivních, což značí, že v obecném přesvědčení panovalo a mnohdy ještě panuje, že každému dítěti se daří dobře, je svými rodiči milováno a že tělesný trest, byť i krutý, patří ke správné výchově.

Jak uvádí v publikaci (Dunovský, Matějček, 1995:11) „Teprve po roce 1989 se mohly tyto snahy začít plně rozvíjet, a to i za stále významnější účasti dobrovolných aktivit. Významným podnětem pro další rozvoj boje pro jedné z hlavních příčin neradostného dětství, především z hlediska odborného, jsme v Praze v červnu 1991 uspořádali 3. Evropskou konferenci pro prevenci syndromu zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Na ni pak zcela logicky navázalo založení prvního odborného pracoviště zaměřeného přímo na problematiku ubližování dětí u nás - Dětského krizového centra.“

Oblast právní ochrany týraného a zneužívaného dítěte obsahuje prameny, které se zabývají nejen právní problematikou, ale také otázkou z hlediska psychologie, kriminologie, medicíny, sociální práce a dalších oborů. Právní úpravy ústavní i mezinárodně-právní kladou důraz na činnost mezinárodních organizací včetně úpravy poskytující ochranu dětem v mezinárodním kontextu.

Součástí právního pořádku se stala **Úmluva o právech dítěte**, neboť je úmluvou o základních lidských právech a všechny smluvní státy jsou jí vázány. Byla Valným shromážděním OSN jednomyslně přijata 20. listopadu 1989 a pro Českou republiku je závazná od 1. ledna 1993, a například podle Pötheho (1999:17) se v jejím úvodu říká: „*Dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc.*“

⁴ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1.vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 1995, ISBN 80-7169-629-3, s. 16

V čl. 19 Úmluvy je podle Špeciánové (2003:29) „*Upravena povinnost...činit všechna potřebná ...opatření k ochraně dětí před jakýmkoliv tělesným, duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbávání nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním...*“ Přesto se 1 až 2 % dětské populace stále děje.

V *sociálně právní ochraně dětí* je zdůrazněna úprava, podle které má dítě právo samo, a to i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za jeho výchovu, požádat příslušné orgány o pomoc při ochraně svých práv a svého života. Rovněž upravuje zákonnou obecnou a zvláštní oznamovací povinnost pro státní orgány, pověřené osoby, školy, školská a zdravotnická zařízení.

V *trestněprávní úpravě* je uveden rozbor skutkových podstat trestných činů, které může svým jednáním naplnit trestně odpovědná osoba. Zejména jde o trestné činy taxativně vymezené trestním zákonem.

Právní normy vztahující se k syndromu týraného dítěte:

- ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práva svobod
- zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 360/1999 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- sdělení MZV č. 104/1991 Sb., o přijetí Úmluvy o právech dítěte
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 71/1967 Sb., o správním řízení (správní řád), ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních
- Zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů

1.4. Vliv rodinného prostředí

Autorka Eva Vaníčková (2005:43) v jedné ze svých kapitol uvádí: „Dnes se začíná hovořit o tom, že *členové rodiny žijí vedle sebe namísto spolu*, že chybí společná komunikace, prožívání a společně trávený čas, které vedou k vytváření pocitu sounáležitosti.....Řada dětí, jak vyplývá z opakovaných průzkumů o používaných odměnách a trestech v našich rodinách, je *vychovávána s převahou trestů*, i když stoupá počet rodin, které uplatňují *pozitivní výchovu*.“

1.5.1. Rodina, základ společnosti

V obecné představě je *rodina* prostředím, kde je dítě rodiči přijímáno a milováno. Přesto se v realitě velmi často setkáváme s rodinami, kde dítě nejen že není zahrnováno láskou, ale kde trpí nebo je dokonce týráno. Protože nejde o obecně přijímanou normu chování, je nutno zabývat se příčinami, které k podobným odchylkám chování rodičů vedou. Může se jednat o příčiny, z důvodů jejich osobnosti, vlastním vývoji nebo v kulturních a sociálních podmínkách, v nichž rodina žije. Vliv má také vztah rodičů k sobě navzájem a okolnosti, za kterých došlo k narození dítěte.

Způsob chování rodičů k dítěti a život rodiny určují také konkrétní *kulturní a sociální podmínky*. Celkové prostředí rámcově určuje způsoby chování jejich členů. Kromě funkce výchovné se musí také zabývat ekonomickým zajištěním své existence. Tento důvod je právě mnohdy spouštěčem zanedbávání svých dětí, protože rodiče jsou zcela zaujati svou vlastní kariérou, vědeckou nebo podnikatelskou činností či jinými zájmy, které jim téměř nedovolují věnovat čas i zájem vlastním dětem.

1.5.2. Namísto milujícího rodiče - tyran

Na chování k dítěti se podílí *osobnost jednoho či obou rodičů*. Ne vždy se vyrovnané osobnosti stávají rodiči. Oba nebo jeden z nich může trpět nějakou poruchou, pro kterou je neschopen vytvořit pozitivní vztah k dítěti. Příčinou může být odchylka zabraňující vytvořit si kladný vztah ke komukoliv, včetně vlastního dítěte. Citově chladný jedinec nemusí své dítě vyloženě týrat, ale pravděpodobně ho bude citově zanedbávat. Nejčastěji se jedná o jedince s duševní poruchou a také osoby, které jsou deviantní jiným způsobem – alkoholicí, narkomani, násilnické či kriminální osoby.

Vztah rodičů k sobě navzájem je velmi často příčinou negativního chování k dítěti. Rodiče si přes dítě řeší své vlastní partnerské problémy (zvláště výrazné je to v souvislosti s rozvodem). Dítě je vtahováno do sporů a stává se terčem rodičů, na němž si vylévají svou nevraživost na partnera.

Podstatným činitelem chování k vlastnímu dítěti je *vlastní zkušenost z dětství* jednoho nebo obou rodičů. Velký význam zde hraje socializace, což se nevztahuje pouze na dítě, ale socializací prochází po celý život každý lidský jedinec. Zkušenosti z chování vlastních rodičů, vzorce chování, které se budoucí rodič naučil ve své rodině, způsoby řešení situací, které přejal nápodobou či identifikací se svými rodiči, ovlivňují podstatně jeho chování jako rodiče. Jeho vlastní mu slouží jako vzor rodičovského chování. Proto také u rodičů týrajících i zanedbávajících vlastní dítě dochází velmi často k převzetí zkušenosti z týrání v jeho dětství.

Dalším z řady příčin, které podstatně ovlivňují vztah a tím i chování rodičů k dítěti, jsou *okolnosti, za nichž došlo k početí a narození dítěte*. Fakt, že dítě bylo příčinou uzavření manželství, z něj může učinit terč nevraživosti ze strany jednoho z rodičů (zvláště toho, který byl takto k sňatku přinucen). Roli zde hraje též to, jestli narození dítěte bylo či nebylo chtěné, případně vítané.

1.5.3. Dítě jako terč

Objektem - *terčem* týrání agresivního chování rodiče, je dítě mnohdy jen proto, že je bezmocné, závislé a slabší. Rodiče nemusí být sadisté, aby v bezmoci dítěte nacházeli pro sebe uspokojení. Stačí, že je po ruce, když hledá náhradní cíl pro vybití své agresivity, kterou nemůže z nějakého důvodu zaměřit proti tomu, kdo ji vyvolal. Dítě velmi snadno odnáší nahromaděný vztek svého rodiče, kteří si to před sebou samými většinou odůvodní a obhájí, jako výchovné problémy s dětmi.

Pokud je v rodině postižené dítě, je vždy pro ni nesmírná zátěž, protože potřebuje nejen specializovanou péči, ale i citové zázemí. Ne všichni rodiče se však dokáží s touto situací vyrovnat. Když si ještě před narozením dítěte vytváří jeho ideální podobu a pokud dítě nesplní sen rodičů, prožívají od zklamání až po zavrhuující chování vůči němu.

Zvláštní kapitolou jsou *děti v náhradní rodinné péči*. Většinou přicházejí do rodin, které se partneri dlouho marně snažili mít děti vlastní. Vytoužené dítě je již předem zahrnuto obrovským citem, že by i jejich vlastní, zdravé dítě v ideálních podmínkách jen obtížně mohlo splnit jejich očekávání. Genetické předpoklady adoptovaného dítěte jsou jiné, než u jeho adoptivních rodičů a ti se v něm nemohou poznávat jako ve vlastním dítěti.

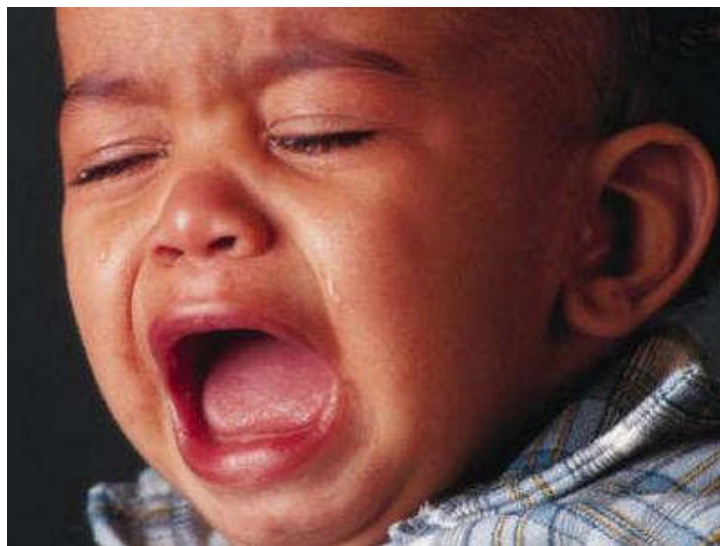
Povaha a citové vazby vůči cizímu dítěti mohou rodičům usnadnit hrubé zacházení s ním v případě výchovných problémů. To i proto, že ne vždy oba rodiče mají stejný vztah k adopci – častěji si ji přeje matka a otec její přání jen akceptuje.

1.5. Dílčí závěr k funkci rodiny

„Rodinné společenství a péče o dítě jsou pro lidstvo nutností. Bez ní by nepřežilo. Během vývoje lidstva tato přírodní a biologická nutnost nabyla také formu mravní zákonitosti. Vědomé ubližování dítěti, ať již fyzické nebo psychické, je tedy, bohužel, selhání přírody a mravního zákona v nás!“⁵

„Nač lidem rozum, když je na ně možno působit násilím.“

L.N. Tolstoj

⁵ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1.vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 1995, ISBN 80-7169-629-3, s. 13

II. Vliv domácího násilí na vývoj a psychiku dítěte

Obecně lze konstatovat, že iluze o rodině, jako místě zdravého bezpečí a ochrany, pomalu a bolestně mizí. Vše nasvědčuje tomu, že soukromí rodiny se stává živnou půdou pro týrání slabších silnějšími. Latence domácího násilí je považována za jeho průvodní znak. Přesná čísla o latenci neexistují. To je momentálně zapříčiněno mimo jiné způsobem vedení oficiálních kriminálních statistik policejních i soudních. Ty jsou vedeny prioritně podle jednotlivých trestných činů obsažených jako skutkové podstaty v trestním zákoně. Domácí násilí však představuje z pohledu trestního práva širokospektrální problém, který může být stíhán pod hlavičkou různých trestných činů. (Příloha 1)

Podpůrné údaje o latenci domácího násilí lze čerpat z poraden a krizových linek, na které se obracejí oběti domácího násilí. Děti, které se staly obětí trestného činu týrání, zneužívání nebo zanedbávání, se mohou později samy stát pachateli této trestné činnosti.

Údaje, které o tomto negativním sociálním jevu jsou v současné době k dispozici, jsou však velmi sporadické a nekomplexní. Získávání kvalifikovaných a komplexních informací o tomto negativním jevu je nezbytný a prvotní krok k řešení problematiky cestou prevence.

2.1. *Reakce dítěte na traumatizující situaci*

U dětí, které byly vystaveny týrání či zneužívání, se může rozvinout posttraumatická stresová porucha. Jde o soubor obtíží, které vznikají následně po prožitém traumatu, ať již fyzickém, sexuálním či psychickém. Vznik těchto obtíží má vliv na chování dítěte jeho školní přizpůsobivost, sociální chování, mezilidské vztahy i pro mezigenerační přenos násilí.

Základní reakcí je neustálé připomínání si traumatizující události vryté do paměti, a to prostřednictvím záblesků vzpomínek vyvolaných okolnostmi (flash-back), které onu událost připomínají, spontánně, během hry, ve snech a nočních můrách. Ve snaze překonat tyto zážitky se dítě snaží vyhnout se všemu, co jim tuto událost může připomínat, tedy místům, lidem a situacím. Jinou formou je disociace, která mu vymaže traumatický zážitek a vytvoří v jeho mysli a paměti díru. Zdrcující traumatický zážitek může přivodit stav podrážděnosti, mít vliv na spánek a schopnost odpočívat.

Traumatický stres postihuje u dítěte oblast emoční – projevovat se mohou bezdůvodné výbuchy vzteku a pláče, pocity strachu, úzkosti, zlosti, hanby, smutku; dále oblast psychickou – dezorientovanost, zmatenost, ztráta smyslu života, zhoršení krátkodobé paměti; též oblast chování – sebedestruktivní, alkoholismus, narkomanie, poruchy příjmu potravy; také oblast mezilidských vztahů – pasivita k okolí, uzavření se do sebe, zachování odstupů.

Mezi další kriteria této poruchy patří iluze, náhlá ztráta zájmu o cokoliv, ztráta určitých dovedností, neschopnost cítit lásku, pesimistické vidění budoucnosti, příznaky, které se nevyskytovaly před prožitým traumatem, jako je nadměrná ostražitost, zvýšená přecitlivělost na nepatrné podněty, nespavost, špatná koncentrace.

Týrané děti se s větší pravděpodobností stávají týrajícími rodiči.

Dá se říci, že na krizovou událost jsou vždy reakce dětí individuálně rozdílné, a to v závislosti na povaze člověka a jeho současné i předcházející situaci i zkušenosti. Přesto lze vysledovat určité společné rysy reakcí na traumatizující situaci, která probíhá v několika na sebe navazujících fázích.

Šok, náraz

Tato fáze nastává bezprostředně po útoku. Je provázena zmateným chováním nebo naopak ztrnutím, ztuhnutím strachem, které je posléze nahrazeno rovněž zmateným chováním. Oběť se nejen zmateně chová, ale také se tak cítí. Nemůže uvěřit tomu, co právě prožila, že je něco takového vůbec možné. Toto období může trvat od několika hodin po několik dní. Trauma je obvykle hlubší, jedná-li se o násilí tělesné.

Reakce, nastupující adaptace

Oběť se začíná postupně vyrovnávat s novou situací. Její chování je ještě plné emočních zvrátů, ale už se projevují první pokusy o rozumový náhled na situaci. V chování traumatizované osoby lze pozorovat dvě základní tendence. Pro první je typické, že člověk se k prožité události stále znovu vrací, mluví o ní, znovu prožívá negativní emoce s ní spojené. Druhá tendence je opačná. Oběti nechtějí o prožitém utrpení vůbec hovořit, stahují se do sebe, snaží se skrýt své přirozené pocity. Adaptace na prožitou událost je postupná, člověk se jen pomalu smiřuje se vzniklou situací. Původní pocity zoufalství a smutku jsou nahrazovány pochopením a rozumovým zpracováním celé události. Trvání této fáze je opět individuálně odlišné, v obzvláště těžkých případech může trvat i rok.

Konečná adaptace, nová orientace.

Podstatou této fáze je psychická reorganizace osobnosti oběti. Člověk se znovu sebere, jeho pocity už nejsou vázány na prožitou událost, vzpomínky pomalu ztrácejí svůj emocionální náboj. Někdy je patrná snaha o bagatelizaci celé události. Postupně se oběť vrací ke svému více méně normálnímu způsobu života. Na prožité trauma však nikdy zcela nezapomene.

Krátkodobé a dlouhodobé následky

Po každém ataku násilí jsou u většiny sexuálně zneužitých dětí popisovány krátkodobé následky, které bezprostředně navazují na zkušenost se sexuální agresí a odezní po několika hodinách či dnech v závislosti na tom, kdo byl agresorem, na věku dítěte, na jeho schopnostech se vyrovnávat se stresem a také podporou okolí. Dlouhodobé následky se projevují až jako určité změny v dospělosti.

2.2. *Následky syndromu CAN u dítěte*

Následky tělesného týrání

Zafixovaná negativní zkušenost vede ke vzniku nízkého sebehodnocení, slabé sebedůvěry a nedostatečné sebeúcty. Oběti mívají v dospělosti pocit vlastní bezvýznamnosti, ochotně akceptují horší role, ztrácí schopnost přiměřené sociální orientace a z toho vyplývají potíže v mezilidských vztazích.

Nedůvěra v lidi se projevuje podezíravostí a negativním očekáváním, což může vést k projevům chování odchylovajícího se od normy - tendence izolovat se od lidí, nebo jednání natolik submisivní, že okolí jedná s takovými jedinci opět ponižujícím způsobem, a tím jim potvrzuje jejich představy o vlastní méněcennosti.

Jindy zkušenost z týrání vyvolá u dítěte potřebu aktivní ochrany, projevující se zvýšenou bezohledností, agresivitou ke světu, jemuž nemůže důvěřovat. Sklon k agresivnímu reagování se může přenést i do budoucnosti a stát se součástí rodičovské role. Obecně platí, že způsob, jakým rodič dítě vychovává a jaký vztah má ke svému dítěti, víceméně odpovídá způsobu, jakým vztah k němu měl jeho vlastní rodič.

Následky psychického týrání

Psychické týrání může mít u dítěte za následky vzniku různých druhů závislostí, poruchy příjmu potravy, deprese, pocity dítěte, že není rodiči milováno, neustálé podceňování je ustrašené, nebo naopak se projevuje velice agresivně. Projevy psychicky týraného dítěte mohou být různorodé, často nevyrovnané a proměnlivé a také často obtížně stanovitelné.

Děti mají problémy v mezilidských vztazích, které přetrvávají do dospělosti a mohou přetrvávat i po celý život. Potíže bývají hlavně ve vztahu k lidem, se kterými chce navázat důvěrný vztah, ke kolegům v zaměstnání a k nadřízeným. Pro dítě je jednodušší obviňovat samo sebe než připustit odpovědnost rodičů za to, co se mu děje. Dají předpokládat tendence stát se obětí psychického týrání v dalších vztazích.

Oběti psychického týrání si vybírají partnery, kteří je časem opět psychicky týrají anebo naopak aktivně sami psychicky týrají své partnery či děti. Často se stávají obětí šikany jak ve škole, tak časem i na pracovišti.

Následky sexuálního zneužívání

Zkušenost sexuálního zneužívání v dětství ovlivní vztah jedince k sexualitě i v dospělosti. Jednou z extrémních reakcí je ztráta sexuálních zábran, která je důsledkem narušení sexuálního tabu v dětství. To nakonec vede k promiskuitě, k sexuální lhostejnosti nebo k prostituci.

Opačným důsledkem zneužívání jsou sexuální dysfunkce. Zneužívání dítěte je pro něj natolik traumatické, že sexuální aktivita se spojuje s velmi nepříjemnými pocity, se studem, ponížením a odporem. Vzácností není odmítání sexu jako takového, někdy vzniká dokonce sexuální fobie. Následkem bývají problémy v partnerských vztazích a přetrvávající sociální izolace.

Z toho vyplývá, že u sexuálně zneužitých dětí je zvýšené riziko neschopnosti partnerského soužití. Nelze vyloučit ani přenos určitého typu sociálního chování. Oběť sexuálního zneužívání se v budoucnu sama snadněji stává sexuálním agresorem.

2.5. Dílčí závěr k vlivu násilí a vývoji dítěte

Při studování materiálů odborné publikace k problematice páčání trestné činnosti na bezbranném človíčku, ztotožňuji se s výzvou Fondu ohrožených dětí.

„Určeno rodičům týraných dětí!

Nejvíc a nejdřív můžete svým dětem pomoci Vy, jejich rodiče, kteří je nepřiměřeně trestáte či dokonce již týráte nebo tak činí Vaši partneři. Neostýchejte se na nás obrátit - víme, že obvykle Vy sami jste oběti podobného jednání, oběti, kterým v dětství nikdo nepomohl. Víme také, že Vaše jednání je většinou podvědomé, že toho pak možná litujete, anebo naopak nejste schopni své dítě citově přijmout, rozčiluje Vás už jenom jeho přítomnost a přejete si někdy, aby nebylo. V obou případech je možno Vám i Vašemu dítěti pomoci - kontakt může být i anonymní.

Máte-li své dítě rádi, můžeme Vám zajistit psychoterapii, podobně jako *dvacetileté mamince, která, když její miminko plakalo, měla neodolatelnou chuť praštit ho. Někdy se neovládla, dala mu facku, třásla s ním a vulgárně mu nadávala - přesně tak, jak se chovala její matka k ní až do jejích šesti let, než ji umístili do ústavu a než její matku zavřeli. Psychoterapie trvala několik měsíců a byla úspěšná. Matka se svých nutkavých představ zbavila a o své dítě nyní vzorně pečuje.*

Ne vždy všechno tak dobře dopadne, možná o terapii ani nemáte zájem. Pak Vám můžeme nabídnout alespoň vhodnou literaturu a bude-li to potřeba, Vašemu dítěti (s Vaším souhlasem) namísto ústavní výchovy přechodnou (než se Vaše situace zlepší) či trvalou náhradní rodinnou péči. Situace je však potřeba řešit včas, dřív než Vaše dítě utrpí vážnou újmu, dřív než se o Vás začne zajímat policie.

Skutečnost, že Vy sami jste možná měli nešťastné dětství, bez lásky a něhy, zato krutým bitím, nadávkami a hladověním ani to, že jste citově strádali v ústavní péči, nemá na výsledek trestního řízení a uložený trest žádný vliv.⁶

⁶ Zdroj internet Fond ohrožených dětí

III. Role státních i nestátních organizací

3.1. Obecná charakteristika

Sociálně právní ochrana dětí náleží podle právního řádu České republiky *všem dětem bez rozdílu* (podmínky jsou taxativně vymezeny zákonem). Rodiče při výkonu svých práv podléhají kontrole společnosti, tedy státu. Ten do vztahů mezi rodiči a dětmi zasahuje jen v rozsahu potřebném k ochraně dítěte vůči společnosti, okolnímu světu i rodině samotné.

Pro ochranu dětí před syndromem CAN je nezbytně důležité vyčerpávajícím způsobem využívat právní normy v úzké součinnosti se všemi, kteří hrají v řešení případu významnou roli. Jsou to zdravotníci, pedagogové, sociální pracovníci, soudci, policisté a také ostatní, kteří o tom, že se dítěti ubližuje, vědí a včas to oznámí. Jde o ryze interdisciplinární záležitost, kterou bez vzájemné spolupráce všech výše uvedených nelze uspokojivě řešit.

Pro rychlé poskytnutí pomoci ohroženému nebo již poškozenému dítěti je velice důležité se o takovém dítěti dozvědět včas a také včas jej odhalit. Vzhledem k tomu, že většina případů se odehrává v rodinném prostředí, je tudíž obtížné proniknout do intimní rodinné sféry a nenarušit ji závažným způsobem.

Často dochází k tomu, že osoba, která ví, že o dítě není dostatečně pečováno nebo je zneužíváno či týráno, se obává tuto věc oznámit. Důvodem je nutnost vypovídat na policii, u soudu a též strach z napadení udané osoby. Od novely trestního zákona z roku 1994 se na ochraně dítěte spolupodílí každý občan, kdy je mu uložena, pod hrozbou trestu, povinnost oznámit týrání nebo podezření z týrání dítěte orgánu činnému v trestním řízení.

V oblasti ochrany dětí před zanedbáváním, zneužíváním a týráním se úspěšně rozvinula spolupráce s nevládními organizacemi, které zejména poukazují na konkrétní případy zanedbávaných, týraných nebo zneužívaných dětí a státní orgány upozorňují na nedostatky a problémy v oblasti sociálně právní ochrany dětí a mládeže. Spolupráce se týká osvětové činnosti, vzdělávacích programů, preventivních aktivit, legislativní iniciativy a v neposlední řadě také konkrétní péče o ohrožené děti.

Významná je činnost například SOS sdružení dětských vesniček, Fondu ohrožených dětí, Společnosti na ochranu dětí, Bílého kruhu bezpečí, Dětského krizového centra, Nadace Naše dítě, Ligy lidských práv a řady dalších.

3.2. Úloha orgánu sociálně právní ochrany dětí - OSPOD

Sociálně právní ochrana dětí je zaručena v České republice platným zněním zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Na její realizaci se významným dílem podílí obecní úřady obcí s rozšířenou působností, zejména odbory sociálních věcí, jejich oddělení OSPOD⁷, což je zkratka orgánu sociálně právní ochrany dětí, s působností i na krajských úřadech, Ministerstvu práce a sociálních věcí, Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

Dále také zajišťují sociálně právní ochranu dětí obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně právní ochranu dětí a další fyzické a právnické osoby, jenž jsou výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny. Zákon dává možnost, aby i nestátní subjekty (nadace, občanská sdružení, církve a jiné subjekty) na základě pověření krajským úřadem plnily určité úkoly v sociálně-právní ochraně dětí, a to v rozsahu vymezeném zákonem. Tyto osoby a instituce však nemají ze zákona postavení jako orgány sociálně právní ochrany dětí.

Sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí při obecním úřadu či úřadu městské části tvoří nejdůležitější článek celého systému ochrany dětí.

Zákon o sociálně právní ochraně dětí vymezuje obecnímu úřadu významné pravomoci v preventivní a poradenské činnosti. V rámci ochrany ohrožených dětí má obecní úřad za úkol vyhledávat děti, na které se sociálně právní ochrana zejména zaměřuje a oznámit případy ohrožených dětí obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Pracovníci obecního úřadu také působí na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, s rodiči projednávají odstranění nedostatků ve výchově a napomínají rodiče a osoby, které narušují řádnou výchovu nezletilého dle ustanovení zákona o rodině.

Obecní úřad má také povinnost zajistit pomoc dítěti, které se ocitlo bez péče přiměřené jeho věku v důsledku úmrtí jeho rodičů, při pobytu ve zdravotnickém zařízení, dítěti týranému, zneužívanému a zanedbávanému. K těmto účelům jsou zřízena zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Oddělení sociálně právní ochrany dětí podává v případech dětí ohrožených týráním, zneužíváním a zanedbáváním, návrhy na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti, pozastavení výkonu rodičovských povinností, nařízení ústavní výchovy, prodloužení či zrušení ústavní výchovy.

⁷ OSPOD - dále jen v textu jako orgán sociálně právní ochrany dětí

3.2.1. Oddělení OSPOD odboru sociálních věcí Městského úřadu v Břeclavi

Na všech městských úřadech s rozšířenou působností mají odbory sociálních věcí shodnou agendu na úseku sociálně právní ochrany dětí, kde v přenesené působnosti zajišťují výkon státní správy danou zákonem. V teoretické části práce jsem spolupracovala s kolegy orgánu péče o dítě Městského úřadu v Břeclavi, kteří mi poskytli následující informace a údaje.

Z výčtu veškeré agendy oddělení OSPOD vykonává metodickou, poradenskou a sociální pomoc v oblasti sociálně právní ochrany dětí, zastupuje nezletilé děti při soudních řízeních, vyhledává děti ohrožené týráním, zneužíváním a zanedbáváním, spolupracuje se školami, zdravotnickými zařízeními, dětskými domovy, soudy, policií ČR a nestátními organizacemi, podávají podněty k trestnímu stíhání a provádí šetření v rodinách **terénními pracovníky**.

Tato pracoviště jsou součástí systému sociální prevence, které slouží k ochraně společnosti před sociálními patologiemi. Jsou metodicky řízená Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR.

Sociální pracovníci vyhledávají děti, jejichž rodiče nebo jiné osoby zodpovědné za jejich výchovu, neplní své povinnosti uložené zákonem, případně výchovu dětí ohrožují nebo narušují. Pracovník OSPOD s těmito osobami pracuje a působí na ně tak, aby došlo k odstranění příčin a důsledků těchto nedostatků. Na žádost výchovných zařízení, kde jsou umístěny děti s nařízenou ústavní výchovou nebo ochrannou výchovou, prověřují prostředí a podmínky v rodinách. V rámci práce s rodinami, jejichž děti jsou umístěny ve výchovných zařízeních, se pracovníci snaží motivovat rodiče k tomu, aby zlepšil své podmínky tak, aby nařízená ústavní výchova dětí mohla být soudem zrušena a děti se mohly vrátit do původního prostředí rodiny.

Pracovníci OSPOD, kterých je celkem 8, spolupracují s Policií ČR a orgány činnými v trestním řízení. V případě podezření na spáchání trestného činu na dítěti dávají sociální pracovníci podněty k prošetření, zda nedošlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu. Další spolupráce je realizována formou účasti při výsleších nezletilých jak na policii, tak u soudních jednání v rámci trestního řízení.

S ohledem na značný nárůst případů týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí je činnost pracovníků OSPOD zaměřena na prošetření sdělení jak od občanů, tak od organizací, formou návštěvy dítěte v rodině, škole, u lékaře a dalších zainteresovaných institucí. Na základě zjištěných skutečností je zahájena přímá práce s rodinou a v případě, je-li vážné podezření ze spáchání trestného činu na dítěti, je celá věc postoupena k prošetření policií prostřednictvím oznámení na Okresní státní zastupitelství v Břeclavi. Po ukončení trestního řízení u soudu je s rodinou i nadále v kontaktu sociální pracovník, jelikož se i nadále předpokládá problémové působení rodičů nebo osob zodpovědných za výchovu nezletilého dítěte.

Dalšími pracovníky provádějící komplexní sociálně právní poradenství a sociální terapii v problémových rodinách jsou **kurátoři** pro děti a mládež, kteří spolupracují s problémovými skupinami nebo jedinci. Koordinátor sociální péče (**sociální kurátor**) pracuje s klientem ve všech fázích trestního řízení až po jeho skončení, to je ve výkonu trestu odnětí svobody, případně ve výkonu vazby, i na svobodě, pomáhá odsouzeným klientům řešit problémy v co největším předstihu před jejich propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody a tlumit vlivy vyplývající z izolace těchto lidí ve vězeních.

Od 1. 1. 2005 na tomto oddělení působí **psycholog**, který provádí psychologická vyšetření a individuální odborné konzultace s klienty. Zpracovává a vyhodnocuje výsledky šetření v oblasti sociálně právní ochrany dětí a sociálních služeb, vypracovává posudky pro potřeby soudů v této oblasti dětí a v oblasti odboru školství.

Poskytuje na úseku odbornou pomoc při výchově k manželství a rodičovství. Provádí rodinnou a skupinovou terapii s klienty se zvýšeným rizikem problémů v osobním a sociálním vývoji.

Zprostředkovává dětem i rodičům pomoc odborných, poradenských, zdravotnických a jiných zařízení. Spolupracuje se školským zařízením pro výkon ústavní a ochranné výchovy, spolupracuje s orgány v obci, zdravotnickými a školskými zařízeními, občanskými sdruženími, úřady práce, charitativními a jinými organizacemi.

3.2.2. Narativní rozhovor s vedoucí OSPOD Městského úřadu v Břeclavi

V rámci své odborné praxe jsem působila na odboru sociálních věcí, a proto jsem zvolila jednu z výzkumných metod, kterou je narativní rozhovor. Záměrně jsem si vybrala mou vedoucí bakalářské práce *paní Mgr. Dagmar Gasnárkovou*, vedoucí oddělení OSPOD Městského úřadu v Břeclavi. Nejenže mnoho let vykonává činnost na tomto úseku péče o dítě, ale je zejména výborně profesně i odborně vybavena pro práci sociálního pracovníka, neboť dle mého názoru při práci s dětmi není možno přistupovat k nim, jako k práci, k zaměstnání, ale má to být *poslání, služba lidem*. A ona je tím člověkem na pravém místě.

„Práci s mládeží se věnuji takřka od mládí, od svých 19 let. Vystudovala jsem střední školu v Ostravě, obor vnitřní a zahraniční obchod a po jejím skončení jsem nastoupila jako mistrová odborného výcviku a pak jako vychovatelka. V této době jsem také učila jednak odborné předměty a pak také občanskou nauku a ruský jazyk. V roce 1994 jsem nastoupila do Břeclavi na Okresní úřad, kde jsem dostala nabídku na práci kurátora pro mládež. Tehdejší orgán péče o dítě byl samostatným oddělením a my byli dáni pod oddělení pro zdravotně postižené občany.

Vzhledem k tomu, že nebyla žádná jasná koncepce, sami jsme ji s kolegy během roku vytvořili a stali se oddělením sociální prevence, kde byli kurátoři jak pro děti, tak i pro dospělé. V té době byla téměř nulová součinnost s jinými organizacemi, proto jsme si veškeré zázemí pro naši práci vytvářeli sami, protože jsme šli do této práce s nadšením. Co nejvíce chybělo, byla práce v terénu – v rodině, škole, prostě chyběl fyzický kontakt s klienty a s prostředím. Protože si kurátor dělal veškerou práci sám, šlo hlavně o papírování se soudy, policií a dalšími institucemi.

Velkou oporou a pomocí nám byl náš výborný vedoucí Mgr. Janíček, který zde s menší přestávkou působí dodnes. On byl ten, který nám dal možnost, abychom zrealizovali naše představy o smyslu kurátora a dostali do povědomí široké veřejnosti, nejenom z břeclavského okresu, možnost tuto sociální službu využívat. Vypěstovat v lidech důvěru v úřad, státní orgán. Nastartovali jsme spolupráci se školami, rodiči, pediatry, psychology, odbornými lékaři, policií, soudy, státním zastupitelstvím a nestátními organizacemi. Tím se začala odvíjet činnost podobající se téměř té dnešní.

Největší zlom nastal zrušením Okresních úřadů a vzniku obecních úřadů s rozšířenou působností od roku 2003. To již platil zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, kdy naše náplň konečně dostala svou právní úpravu, kterou do této doby neměla. Pracovalo

se jen se zákonem o rodině a souvisejícími předpisy. Oficiální název Orgán péče o dítě zanikl, i když v hovorové mluvě se užívá dodnes, a oddělení se stalo Orgánem sociálně-právní ochrany dětí spadajícího pod odbor sociálních věcí. Došlo ke spojení dvou oddělení, sociálních pracovníků a kurátorů. Kolegyně na úseku sociálním mají na starosti pěstounskou péči osvojení, rozvody a kurátoři jsou zvláště pro děti a mládež a zvláště pro dospělé.

Ve školství jsem působila 16 let pod ministerstvem školství a od doby nástupu na Okresní úřad až doposud vykonávám 11. rokem práci na úseku státní správy pod ministerstvem práce a sociálních věcí. Nejprve jako řadová pracovníce – kurátorka, následně jako vedoucí oddělení sociální prevence a v současné době jsem vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

V souvislosti se změnami zákonů o úřednících dochází i k přitvrzování z hlediska dosaženého vzdělání na vedoucích místech, jsem se před šesti lety „na stará kolena“ rozhodla studovat. Po přijetí jsem nastoupila na Masarykovu univerzitu v Brně, pedagogickou fakultu, katedru sociální pedagogiky. Po tříletém absolvování bakalářského studia jsem bezprostředně navázala magisterským studiem, které jsem zdárně v loňském roce zakončila.

S postupem času jsme si vybudovali, jako oddělení, kontakty a vešli ve známost jiným organizacím a spolupráce s nimi je na dobré úrovni. Naproti tomu spolupráce s rodiči i s mládeží byla dříve otevřenější, přístupnější, komunikativnější. Dříve rodiče přišli, stačil pohovor s dítětem i s nimi a případ se dal takřka během pár sezení vyřešit. V dnešní době chtějí mít mladí lidé více volnosti, jsou vzdorovitější, mezi nimi a rodiči jsou stále více rozbroje, nedůvěra, mnohdy s rodiči vůbec nekomunikují. Tím se i pro nás stávají takové případy složitější pro hledání vhodného řešení a v lepším případě i vyřešení ku prospěchu dítěte i rodičů. V případech, kdy rodiče si jdou tvrdě za svým a dítě k sobě připoutají a chtějí, aby šlo ve stopách, jako si přejí a určí oni, situace se vyhrotí až tak, že dítě musí být odloučeno od rodiny. Dále se s ním pracuje kupříkladu v rámci ústavní výchovy s psychologem, etopedem. Pokud to jde, využíváme střediska výchovné péče, což je předstupeň ústavní výchovy.

Sociální pracovník proto musí být na takové profesní úrovni, aby dokázal bezprostředně, při návštěvě rodiče, rychle vyhodnotit danou situaci, nestranně řešit daný problém, nepřidávat se ani na jednu ze stran a zvolit neoptimálnější řešení v ten daný moment. „Ne“ hned drasticky přistoupit k odebrání dítěte, ale postupně rozklíčovat a zvolit zpočátku ambulantní způsob „léčby“ za spolupráce s odborníky, jako je psycholog, psychiatr.

Začít řešit nejprve diagnózu a teprve následně prognózu. Stejně řešení situace, i když jsou ve srovnání s návštěvami rodičů méně časté, jsou u dětí, které se obrátí o pomoc na naše pracovníky.

Práce sociálního pracovníka není jen o úřadování za stolem v kanceláři, ale o projití odbornou praxí a dalším vzdělávání se. Nesmí ustrnout na mrtvém bodě, ale absolvovat v každém roce nějaké školení, semináře, ať už zajištěné organizací nebo si je sám zaplatí. Já taková absolvuji a také si je platím. Je to pro mne, hlavně ku prospěchu mé práce, ale i nás.

Za trvání okresních úřadů byla tato péče o nás, sociální pracovníky, daleko lepší, protože nás měli na starosti, jak já tomu říkám, „styční“ pracovníci na ministerstvu. Pravidelně se konaly konference, kde jsme si všichni kolegové z branže předávali získané zkušenosti, nastínili současně, co nás tíží, co by bylo třeba legislativně upravit, na koho se obrátit a poznali i jiný názor či řešení obdobné případové kazuistiky.

Pokud chce pracovník jít tak zvaně s dobou, je důležité dál se vzdělávat, protože začínáme jako mladí a končíme jako dospělí. My stárneme, je nám čtyřicet, padesát let, ale pořád děláme s dětmi, mladistvými, prostě stále stejnou věkovou kategorií. I když je člověk starší, musí umět jednat s dětmi, přizpůsobit jim třeba mluvu, aby si neřekly: „Co to je za babu? Co jí budu povídat, vždyť mi nemůže rozumět.“

Úspěchem je pro nás také to, když nás dítě nebere jako úředníci, ale spíše jako jejich tety, se kterými si můžou popovídat, svěřit se. Mají v nás důvěru a sami se pak opakovaně za námi vrací. Je to dáno hlavně tím, že klient si u nás může vybrat, komu se chce sdělit své problémy. Ne každý je každému stejně sympatický a obzvláště v těchto situacích je první dojem nejdůležitější.

Co se týče trestnosti nezletilých v současné době, tak nejvíce se projevuje trestnost majetková – krádeže. Doménou je rómská mládež, tam je toho hodně a v Břeclavi je rómská komunita velmi rozšířená. Zkušenosti z dlouholeté praxe se opět potvrdily. Je to hlavně o umění s nimi pracovat, o vzájemné důvěře, autoritě sociálního kurátora. To vše se potom vrací zpátky, kdy si jen tak za námi přijdou podívat a i popovídat.

Co dodat k tématu o týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětech. K tomu můžu jednoznačně říci, že není pravdou, že se dříve mezi lidmi o tomto problému moc nemluvilo. Případů týraných dětí a domácího násilí stále narůstá. Jsme rádi, že zde máme azylový dům pro matky s dětmi, kde převažují klientky, které sem „přivedlo“ domácí násilí v rodině. Často přijdou ve večerních hodinách maminky i s dětmi, že utekly z bytu bez dokladů, oblečení, s tím, že doma je pácháno na dětech i na ní domácí násilí ze strany manžela. Pro takové

případy je přichystáno krizové lůžko. Většina případů je spojena s alkoholem a potom dochází k fyzickému napadení, které se stále opakuje, až je to pro děti i matku neúnosné a jednoho dne se rozhodne utéct nebo i odejít při takovém útoku na ně.

Pokud není volné krizové lůžko, řešíme situaci umístěním – hospitalizací matky i dětmi v nemocnici. Zde se provede zároveň základní vyšetření a následně se vyjednává pobyt v azylovém domě. V těchto případech volí maminka utajené azylové bydlení, nechce, aby se partner dověděl, kde se s dětmi nachází. Ostatní je pak na sociálních pracovnících domu, jako je pomoc s vyřizováním dokladů, sociálních dávek a všeho ostatního. My většinou nechceme vědět, kde se matka nachází, protože se nám již v jednom případě stalo, že došlo k úniku informací. Otec se dověděl o pobytu manželky a dětí, začal za nimi dojíždět, dělat nepokoje a zasáhnout musela až policie. Byl z toho velký problém a pro všechny to bylo velké ponaučení.

Co se týče problematiky týrání a domácího násilí, je případ od případu jiný. Často míváme dotazy ze strany novinářů, zda je evidován i případ násilí páchaného na mužích. I dnes odpovídám, že za celou svou praxi jsem se setkala pouze s jediným případem, kdy muž nahlásil, že je svou manželkou bitý. Je to možná i proto, že muži se stydí takovou skutečnost přiznat, je to pro ně ponížení. Proto jsou hlavní a mnohdy i závažné případy páchaného násilí spojené s násilím na dětech a na ženách. Nejde v žádném případě jen o rodiny sociálně slabé. Naopak často jde o vysokoškolsky a středoškolsky vzdělané rodiče, kdy z naší praxe je týrání častěji právě u této intelektuální skupiny. Matky opakovaně odcházejí od agresora a vrací se zase zpět domů. Příčiny jsou často různé. Jednou je to tlak ze strany dětí, aby se vrátili za svými kamarády, domů, jindy přinutí finanční situace samotnou matku nebo i to, že pořád svého manžela milují.

Tělesné týrání se dá dobře podchytit odborným lékařem zajišťujícím službu, ale psychické týrání je velmi těžko prokazatelné. Na rozdíl od fyzického není v trestním zákoně pevně zakotveno. Často se setkáváme s lhostejností k týrání dětí ze strany veřejnosti. Lidé slyší, vědí, ale není zájem řešit. Co se nám naopak stává, že přijde poštou anonym a my jsme alespoň za toto rádi. Ihned se věc musí prošetřit, proto vyrážíme do terénu a citlivými postupy zjišťujeme, co je pravdy na zaslaném udání.

U případů sexuálního násilí nemohu za náš region říci, že by byla zrůstající tendence. Což je velmi dobře. Za poslední dobu, co byly případy, jsme zjistili, že šlo o výmysl dítěte, které bylo donuceno rodičem, aby z toho měli neoprávněné výhody – vystěhování partnera z bytu, sociální dávky, nebo chce samo dítě ublížit v rodině tomu, kdo jim nesedí. Tyto

poznatky máme z praxe od psychologů, kteří nám zpracovávají znalecké posudky pro další naši práci. Proto musíme postupovat u každého případu velmi citlivě, neboť může jít v konečném důsledku o neoprávněné označení pachatele, pošpinění dotyčného ze závažného trestného činu, ale i jeho celé rodiny, což může mít za následek nezvratné dopady. Musíme si uvědomit, že pracujeme s lidmi z malých vesnic i měst, kde se všechno hned rozkřikne mezi lidmi. Špatné je také medializování případu ve fázi vyšetřování, přičemž pravda se ještě nezná, ale již tak to může rodinu zničit.

O případech se dovídáme od lékařů, ze škol i policie, ale v současné době se jich více spíše neprokázalo. U těch prokázaných, i v případech týrání, jsme několikrát museli sáhnout k tomu, že rodiče jsme zbavili rodičovských práv a děti byly dány k osvojení do náhradních rodin. Vždy se snažíme dát nejprve přednost někomu z rodiny, např. prarodičům, zda by se nemohli o děti starat. Zároveň stanovujeme v těchto rodinách dohled nad dítětem a případy dále sledujeme.

U prokázaných případů zejména sexuálního zneužívání se téměř vždy stává, že tyto děti, které mi před očima dospívají a přicházejí pak v dospělém věku za námi, navazují těžce sexuální kontakt s opačným pohlavím, bojí se vstoupit do manželství a mít sexuální život. Je to v každém případě celoživotní trauma.

Závěrem bych ráda řekla, že svou práci mám velmi ráda a ještě raději vidím, jak šel život dětí, dnes už dospělých, dál a hlavně, že se mnozí z nich vydali z „rozcestí“ tou správnou cestou a jsou z nich spořádaní lidé. Pro mne je velmi důležitá zpětná vazba. Je to injekce pro další práci a utvrzení se, že má smysl. Kdyby v jednom případě. Při své profesi nesmím dát před klientem najevo city, ale když se za mnou po letech vrací a já jsem pro něj ten blízký člověk, který se chce svěřit nebo poradit, je to pro mě balzám a úplně perfektní pocit.

Ujistila jsem se, že velmi důležité pro výkon mého povolání je, když zejména dítě vycítí, že člověk, který mu nabízí pomoc a ochranu, je slušný, poctivý a že mu lze stoprocentně důvěřovat.

To je má zpověď, mé příběhy, moje každodenní práce.

3.3. Škola, zdravotnictví, společnost, policie

V této kapitole chci přiblížit významné instituce, které hrají v případech domácího násilí, týrání, zneužívání a zanedbávání dětí, velmi důležitou a nezanedbatelnou roli. Jejich vzájemná součinnost a bezproblémové fungování uvnitř každé organizace i mezi sebou navzájem, může být tím zásadním, co dítě potřebuje - ochranu, důvěru, včasnost, pomoc.

3.3.1. Škola

Pracovníci školy a školských zařízení jsou v situaci, kdy mohou zjistit případy týrání, zneužívání či zanedbávání dítěte nejčastěji a nejsnadněji, neboť jsou narozdíl od ostatních nejvíce a nejdéle v kontaktu s dětmi. Pedagogové spolupracují na těchto případech se sociálními pracovníky, se soudy a s orgány činnými v trestním řízení.

Pedagogové jsou po zdravotnických zřízeních nejčastějšími iniciátory oznamování případu násilného jednání vůči dětem, a to i v každém případě podezření na týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte. Obracují se na oddělení sociálně-právní ochrany dětí podle spádové oblasti, kde se škola či školské zařízení nachází.

Při sběru dat jsem získala následující informace. Potažmo v rámci břeclavských škol je součinnost se základními i se středními školami na výborné úrovni, a to navázáním kontaktu jednak s ředitelstvím školy a jejich výchovnými poradci a metodiky prevence. Z jejich vlastní iniciativy, zákon to nestanovuje, dochází k pravidelným setkáváním (zpravidla jednou za čtvrt roku) za účelem výměny zkušeností, informací, změn v legislativě a vždy aktuálních případů.

Příkladem mohu uvést, že pracovníci OSPOD pravidelně docházejí do výchovných komisí škol, kde je řešeno konkrétní dítě a jeho problém. Přičemž vždy je to za účasti jeho rodiče či zákonného zástupce. Cílem je najít příčinu daného problému a pokusit se jej odstranit. V součinnosti všech zúčastněných je nejdůležitějším článkem rodič a dále OSPOD, škola, ale nikdy nesmíme zapomenout na dítě.

Dále pracovníci břeclavského OSPOD pořádají na školách besedy, osvětu, kdy za nimi mohou děti přijít a dotazovat se. Přáním a vizí pracovníků je dostat „do povědomí“, kdo to je sociální pracovník a jaká je činnost jeho práce a oddělení.

Proč? Ptám se. Odpověď je nasnadě. Díky prvnímu, neformálnímu a osobnímu kontaktu s orgánem péče o dítě a jejich pracovníky ví dítě do budoucna, že pokud bude

potřebovat jakoukoliv pomoc nebo ochranu, může se na ně obrátit. Tím pádem prostředí instituce, o které doposud nic nevědělo, již nebude pro něj tak cizí a též si vzpomene, že „tu“ co „tam sedí“, vlastně již zná, ví o koho jde, mluvili spolu a může tím pádem bez obav a strachu sdělit svůj problém a svěřit se.

Naštěstí není případů týrání, zneužívání a zanedbávání dětí, hlášených na sociální odbor v Břeclavi ze strany škol mnoho, v průměru je to asi pět za rok. Naneštěstí však nevíme, kolik se jich děje a o kolika z nich nevíme.

3.3.2. Zdravotnictví

Případy týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte nejčastěji odhalí a nahlásí dětský a dorostový lékař nebo zdravotnické zařízení kde je poraněné dítě hospitalizováno. Obecně je povinností lékaře vyšetřit každé poranění, ošetřit jej a v rámci vyšetření by měl lékař posoudit i mechanismus vzniku poranění a zahrnout do diagnostického rozvahy i možnost týrání neboli neúrazového vzniku poranění. Diagnóza týrání, zneužívání či zanedbávání dítěte je obtížně stanovitelná i při zcela jasném klinickém obrazu. Proto lékař první linie nestanovuje konečnou diagnózu, ale je odpovědný za rozeznání podezření na možné týrání a odeslání dítěte k podrobnějšímu vyšetření.

Oznamovací povinnost pro zdravotnické pracovníky se řídí § 168 TrZ pokud se dozví o spáchání trestného činu týrání svěřené osoby (§ 215 TrZ) nebo vraždy (§ 219 TrZ). V případě pochybností - oznámit či neoznámit a zda jde o hodnověrné sdělení či možné nenaplnění skutkové podstaty trestného činu, zdravotníci případ ohlásí na OSPOD podle § 10 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

V souladu se zákonem⁸ je zdravotnické zařízení povinno při ošetřování úrazu dítěte v případě podezření z týrání, zneužívání dítěte nebo zanedbání péče o ně, zajistit „záznam“ o vzniku úrazu, který je povinna provést osoba doprovázející dítě nebo i dítě samo, pokud přišlo na ošetření bez doprovodu (s ohledem na věk a rozumovou vyspělost). Uvádí se zde, jak k úrazu došlo a zdravotnické zařízení v případě, že zranění neodpovídá popisu úrazu, který uvedl rodič nebo dítě, zaznamená toto do „záznamu“, a to i skutečnost, pokud dojde k odmítnutí provedení záznamu. Následně je povinnost záznam poslat obecnímu úřadu s rozšířenou působností

⁸ § 10, odst. 5 a 6, č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění

Závěrem dodávám poznatky získané konzultací s dětskou psychiatrickou břeclavské polikliniky, která zde pracuje deset let a je z hlediska oboru jedinou pro okres Břeclav.

Její odborné působení, v případě domácího násilí páchaného na dětech, se odehrává zejména u těch dětí, u kterých již došlo, následkem hrůzného jednání agresora, k různým psychickým poruchám nebo postižení, a to již i nevratným. Pracuje s dětmi do jejich 19 let věku a v případě neukončené léčby přechází pacienti pod lékaře – psychiatra pro dospělé.

V její tzv. „živé“ evidenci má ročně v průměru asi pět pacientů, kdy jejich léčení není záležitostí krátkodobou, ale několika let, mnohdy i na celý zbytek života.

Kromě ambulantní praxe zpracovává lékařské zprávy nebo posudky pacienta, který je v její evidenci a souvisí s policejním vyšetřováním nebo soudních procesů. Případně je jejím pacientem dítě, které je lékařkou vyšetřeno rovněž pro zmiňované případy trestního řízení.

Návštěvy a léčení pacientů a ostatních klientů dětské psychiatrické ambulance jsou uskutečňovány pouze na dobrovolnosti každého z nich.

3.3.3. Společnost

Pro všechny naše občany bez výjimky platí, že by neměli zaujímat lhostejný přístup k případům ohrožení dětí týráním, zneužíváním či zanedbáváním. Obecně je oznamovací povinnost každého upravena v trestním zákoně. Pro zvýšení ochrany dětí se od 1. ledna 1994 změnil Trestní zákon, kdy nepřekážení nebo neoznámení trestného činu týráním svěřené osoby je od té doby kvalifikováno jako trestný čin.

Oznámení je možno podat kterémukoli policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci. Pokud si nejsme jisti, zda došlo ke spáchání trestného činu, máme možnost naše podezření oznámit do protokolu na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Oznámení týráním, zneužíváním a zanedbáváním péče o dítě není udavačství a nelze se spoléhat na to, že tyto případy, kterých jsme byli svědci, a to jak přímí tak i nepřímí, „někdo ohlásí“, když to neuděláme my.

Mé doporučení pro všechny slušné lidi je nebýt lhostejní k okolí a dění kolem sebe. Neexistovalo by proto tolik zjištění o násilných činech páchaných na dětech, získaných z webových stránek ministerstva vnitra. V současnosti se stále vyskytují případy týraných malých dětí se samovolně zhojenými zlomeninami, starými jizvami po bití nebo popálení, dětí podvyživených.

Tím, že případy nejsou podchyceny včas, dochází ke zbytečně těžkým zraněním až smrti dítěte. Lhostejnost některých lidí v okolí má za příčinu, že tyran dětí je doslova umlácí,

nechá utýrat nebo zemřít, některé dovede až k sebevraždě. Není ojedinělé i počínání dětské lékařky nebo i sociální pracovnice, které matka přesvědčí o situaci, že není tak vážná, jak vypadá, a nezasáhnou adekvátně. Kdo selhává v neposlední řadě, jsou i někteří soudci, kteří vracejí děti zpět do rodin, kde je ohrožen jejich život.

3.3.4. Policie

Policie a orgány činné v trestním řízení mají předcházet situacím, kdy může dojít k tzv. **druhotnému týrání** dětské oběti. Má být učiněno vše pro to, aby výslech odpovídal zákonným požadavkům na osoby mladší 15 let a byl natolik profesně kvalitní, aby se nemusel opakovat či doplňovat. Na policii pracují specialisté a spolupracují s OSPOD a školami.

„Základní zásadou pro výslech u těchto dětí je **požadavek jediného výslechu**. Je třeba provádět výslech o okolnostech, jejichž ožívování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat duševní a mravní vývoj dítěte.....zvláště šetrně a takovým způsobem, aby výslech v dalším řízení zpravidla nebylo třeba opakovat.“⁹

Dětská výslechová místnost

Na počátku roku 2007 byla na východočeské policejní správě v Hradci Králové uvedena do provozu nově zřízená výslechová místnost pro dětské oběti trestných činů. Výslechová místnost vyhovuje všem standardům a potřebám trestního řízení v současnosti.

Jedná se o specializovanou místnost, kde dochází ke kontaktu vyšetřovatele především s dětskou obětí trestného činu, jako je znásilnění, zneužívání, týrání a jiné. Neformální prostředí, speciální loutky a videotechnika napomáhají k získávání informací od dětské oběti a při dokumentaci úkonu.

⁹ ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde, 2003, ISBN 80-86131-44-0, s.106

Projekt „Jája a Pája“

Součástí dětských výslechových místností je speciální dvojice loutek "Jája a Pája". Jde o významný pokrok v české kriminologii a je chráněný patentem ministerstva vnitra a Policie ČR. Autorkou postaviček je pplk. PhDr. Alena Plšková, působící na Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia v Praze.

Jde o demonstrační postavičky oblečené do mužských a ženských šatů a v případě jejich využití u výslechu může dítě loutky vysvléct a samo pojmenovat stylizované ženské a mužské orgány a nenásilně tak demonstrovat situaci, která se mu stala.

Loutka se tak stává symbolickým, neverbálním komunikačním prostředkem, pod kterým si dítě představuje sebe samotného nebo kohokoli jiného. Snižují trauma dětí při výslechu. Jejich využití je zejména u dětí s mentálním postižením, hluchoněmých, s malou slovní zásobou, které mají problém při vedení výslechu zdokumentovat a správně formulovat odpovědi. Výslechy a podání vysvětlení za pomoci loutek mohou být prováděny jak s poškozeným, tak i se svědkem nebo i pachatelem.

Za pomocí loutek je tak v trestním řízení rozkrývána, objasňována a dokumentována trestná činnost jako je pohlavní zneužívání a znásilnění. Loutky mohou být podle charakteru spáchaného deliktu využity i při dokumentaci jiné trestné činnosti, např. týrání svěřené osoby, výtržnictví, ohrožování mravní výchovy mládeže a další.¹⁰

¹⁰ Zdroj internet MV-PČR

3.4. Linka bezpečí, Dětské krizové centrum

V posledních letech nadále rostou počty týraných a zneužívaných dětí. S tímto problémem se denně střetávají řady nevládních organizací z celého světa. S tímto negativním fenoménem se dost často potýkají i pracovníci české **Linky bezpečí**, která celých 13 let slouží (nonstop a bezplatně) jako první telefonická pomoc dětem, jež se ocitnou v nouzi.

Bezplatné číslo Linky bezpečí 800 155 555 je umístěno v telefonních budkách po celé ČR (více než 20 tisíc automatů), a to na informačním panelu hned vedle čísel krizových volání.

Ze statistik Linky bezpečí zaznamenali pracovníci v loňském roce z celkového počtu 25 570 telefonátů týrání celkem ve 1716 případech. Nejedná se přitom jen o fyzické, ale stejně závažné psychické týrání (dlouhodobé nemluvení s dětmi, ponižování), ale rovněž zanedbávání či pohlavní zneužívání. Lehká dostupnost Linky znamená, že dítě může volat odkudkoli a v kteroukoli denní nebo noční dobu a je často prvním místem, na kterém dítě o své situaci hovoří.

Hovor s dítětem vedou konzultanti Linky na základě předem formulovaných pravidel a postupů. Konzultanty jsou vyškolení externí studenti humanitních oborů, psychologů, lékařů, sociálních pracovníků a dalších profesí. Konzultant zde může především nabídnout prostor, aby dítě mohlo své trápení sdílet, aby mohlo mluvit o tom, jak celou situaci prožívá. Toto je v prvním okamžiku mnohdy to nejcennější, co lze dítěti nabídnout. Vždy, když je něco trápí, když se ocitnou v nouzi nebo si nevědí s něčím rady. Navíc k přímému kontaktu s kvalifikovaným odborníkem nepotřebuje žádného zprostředkovatele ve smyslu dalších zdravotnických, pedagogických či sociálních institucí, které by pro něj mohly představovat nepředstavitelnou překážku. Díky tomu se problém dítěte může podchytit v samém začátku a předejít tak jeho prohloubení a vzniku sociálně-patologického jevu.¹¹

Linka bezpečí přijímá a řeší kolem 300-400 hovorů denně. Mezi hlavní témata volajících patří vrstevnické a rodinné vztahy, školní problémy, láska a partnerství, šikana a rasové problémy, týrání a zneužívání dětí. Zajišťuje při své práci absolutní anonymitu klientů. Kromě telefonního kontaktu lze využít také chatovou službu nebo e-mailový kontakt.

¹¹ PÖTHER, P. *Dítě v ohrožení*. 2. rozšířené vydání, Praha G plus G, 1999, ISBN 80-86103-21-8, s. 9-13

Rodičovskou linku (840 111 234), která je v provozu každý všední den odpoledne, mohu využívat dospělí, kteří se s týráním dětí setkávají ve svém okolí (sousedé, příbuzní).

Linka vzkaz domů slouží především dětem a mladým lidem, které situace v rodině, ve škole nebo v ústavním zařízení donutí k útěku nebo těm, kteří o takovém kroku prozatím jen uvažují.

Internet Helpline - poradna pro bezpečný internet slouží dětem a dospívajícím, kteří pociťují znepokojení a ohrožení během prohlížení webových stránek, při chatování a hraní her nebo když jsou obtěžováni prostřednictvím mobilu či jiných komunikačních médií.

Neoddělitelnou částí pomoci dětem je činnost **Krizového centra** Linky bezpečí. Poskytnutím jména a adresy dává tímto dítě svolení informovat o jeho možném ohrožení státní orgány, které jsou za ochranu dětí před ubližováním odpovědné. Do krizového centra může dítě přijít s příbuzným, rodičem, učitelem nebo v akutním případě i samo. Často žádají o pomoc přímo policisté, sociální pracovníci, školy a jiná zdravotnická či poradenská zařízení.

V Krizovém centru se nejprve pečlivě zhodnotí psychický stav dítěte a jeho rodinná situace a zjistí se, jak dalece je ohroženo. Po zvážení všech rizik se stanoví plán zahrnující sociálně právní ochranu dítěte založený na spolupráci s azylovými a nemocničními zařízeními, orgány péče o dítě a policií. Dalším krokem je poskytnutí individuální psychiatrické a psychologické péče, která může trvat několika měsíců až let. Cílem je předejít rozvoji závažných psychických následků způsobených psychickým, tělesným nebo sexuálním násilím.

Vedle části klinické a sociálně právní zahrnuje činnost Krizového centra i část osvětovou. Odborníci publikují v odborných časopisech, přednášejí na vysokých školách a odborné veřejnosti, píší odborné publikace. Prostřednictvím médií přispívají ke zvyšování povědomí o problematice týraného dítěte v laické veřejnosti.¹²

Česká republika byla podle průzkumů Mezinárodního výzkumného centra (IRC) zařazena mezi státy s největším výskytem týraných dětí. Ze studie vyplývá, že až 80 % násilníků jsou biologičtí rodiče, především otcové, následují otčímové, macechy a zbytek příbuzenstva. Nadace Naše dítě pracuje na prevenci a poradenství (příloha č.2), též pomocí Linky právní pomoci a internetové Hotline, která blokuje pornografické stránky.

¹² POTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 2. rozšířené vydání, Praha G plus G, 1999, ISBN 80-86103-21-8, s. 9-13

3.5. Dílčí závěr

„Domnívám se, že není většího zločinu, než týrat nebo sexuálně zneužívat dítě. Snažíme se, aby tato problematika nabyla v České republice většího zájmu, a aby klesala statistika týraných dětí. Alarmujícím pro nás byl rok 2007, kdy bylo v České republice zavražděno 20 dětí,“ řekla Zuzana Baudyšová, ředitelka Nadace Naše dítě. “¹³

Páchání násilí na dítěti stojí v popředí činnosti sociálního pracovníka zabývajícího se sociální problematikou v dětské populaci. Jeho zájem se nedotýká pouze dětí, ale obrací se také na jejich rodiče, celou rodinu, školu, družinu. Musí vycházet z velmi důkladné a objektivně ověřené anamnézy, chování dítěte a jeho rodičů, z posouzení dosavadního vývoje. Anamnéza je podkladem pro sociální diagnózu. Jde o zhodnocení současného stavu dítěte na úrovni tělesné, duševní a společenské.

Sociální pracovník nemůže vstoupit do problému izolovaně, ale pouze ve spolupráci s dalšími odborníky ze sféry zdravotnictví, školství, spravedlnosti a rodičů. Nezbytným úkonem sociálního pracovníka je práce v terénu, která je základem pro počáteční vyšetřování a pak také při následné terapii.

¹³ Zdroj internet Nadace Naše dítě

IV. Činnost Domova svaté Agáty, případové kazuistiky regionu

Ne každé dítě má štěstí na klidný domov v základním modelu rodiny, který se objevuje na prvních dětských výkresech: táta, máma s dlouhými vlásky jako princezna a děti, jako malé postavičky mezi nimi. Jsou situace, kdy dítě nemůže pastelkou vyjádřit pocity štěstí, protože je donuceno opustit známé prostředí a ulehnout do cizí postýlky. Vedle babiček, dětských domovů a ústavů se na seznamu přechodného bydliště ocitla zařízení známá jako azylové domy.

Jeden takový poskytuje přístřeší a dočasné zázemí v našem městě zejména matkám a jejich dětem, které jsou oběťmi domácího násilí. V rámci své bakalářské práce jsem navštívila Domov svaté Agáty v Břeclavi, abych nahlédla nejen pod pokličku fungování této nestátní neziskové organizace, ale měla možnost poznat životní osudy některých obyvatelk domova.

4.1. Činnost azylového domu pro matky s dětmi

V Břeclavi byl 17. května 2004 otevřen Domov sv. Agáty pro matky s dětmi v nouzi při Oblastní charitě Břeclav, která je organizační složkou Diecézní charity Brno. Jde o nestátní neziskovou organizaci, kde přibližně 70% příjmů na provozní náklady tvoří finanční zdroje z ministerstva práce a sociálních věcí, Jihomoravského kraje a od okolních obcí. Zbývajících 30% si musí zajistit vlastní činností, jako jsou platby od uživatelů, sponzorů, i anonymních, z projektů evropské unie a pořádaných sbírek.

K získání potřebných prostředků na činnost domova, provoz objektu a platy pracovníků domova, včetně oblastního ředitele a ekonomky charity, musí vedoucí Mgr. Alena Vojtková a sociální pracovnice Hana Hanzlová pro každý kalendářní rok zpracovávat pro MPSV, kraje a obce **Projekt** s podrobným popisem veškeré činnosti na dané období a na požadovanou konkrétní částku.

Domov se zapojil do několika projektů, které mají týraným dětem pomáhat. Jde o projekt České katolické Charity *Magdala*. „*Je to nezisková organizace působící v Praze. Pracují zde s obětí domácího násilí, přičemž jim je zde k dispozici psycholog, sociální*

pracovní a právník. Velkou výhodou je, že tam mají zajištěné bydlení přímo v jejich zařízení, něco jako nájem bytu“, přibližuje projekt vedoucí Domova.

Domov poskytuje azylové služby matkám s dětmi v nouzi. Nabízí 14 bytových jednotek, z toho jedna je krizová a jedna s bezbariérovou úpravou. Součástí vybavení pokoje je sociální zařízení, kuchyňská linka a lednička a je určena pro maminku až se třemi dětmi. Všem je k dispozici společná prádelna se sušárnou, kulturní místnost, dílna a velká zahrada. Maximální délka pobytu je na 1 rok. Tyto a všechny další informace mi poskytla vedoucí domova Mgr. Alena Vojtková a sociální pracovnice Hana Hanzlová.

Projekt Domova svaté Agáty nabízí útočiště před domácím násilím, pomáhá při výchově dětí, vedení domácnosti (vedení při nácviu základních domácích prací, šití, pletení a jiné ruční práce), vyřizování sociálních dávek, osobních dokladů, zprostředkovává zdravotní i právní pomoc, pomoc nenarozenému dítěti, program na vývoj dítěte a péče o něj, program zaměřený na zlepšení vztahu k dítěti a k nejbližší rodině, poradenskou pomoc při zajišťování bydlení a také materiální výpomoc (charitativní šatník, potraviny při nouzovém bydlení).

Azylový dům představuje komplex služeb poskytujících individuální, důstojnou, nepřetržitou a koncepční pomoc ženám a jejich dětem, kteří se ocitly v tíživé rodinné situaci. Jedná se především o bydlení jako útočiště před domácím násilím. Ženy i děti jsou často týrány nejen psychicky, ale i fyzicky a vlastní rodina jim nedokáže pomoci.

Podmínkou pro přijetí je matka s dětmi do 18 let, žena ve vysokém stupni těhotenství, v ohrožení života, týraná, vystavená psychickému i fyzickému násilí. Žena v rozvodovém řízení, svobodná matka, žena se zdravotně postiženým dítětem, matka s dětmi z romské populace nacházející se v sociální nebo bytové krizi. Důvody, pro které nelze ubytovat klientku je závislost na drogách a alkoholu, ženu s vážnými psychickými problémy, ženu bez dětí nebo ženu, která odmítá dodržovat závazné předpisy stanovené Domovním, organizačním a provozním řádem zařízení.

„Služby poskytujeme nepřetržitě a nabízíme okamžitou pomoc. Jsme schopni klientce dítěti nabídnout ubytování na krizové bytové jednotce, dát jí i dítěti základní potraviny a ošacení. Klientku se snažíme vždy uklidnit a její situaci řešíme zásadně společně podle „Individuálního plánu“. Vyslechneme ji a seznámíme s možností, co můžeme dělat my a co může dělat ona. Ptáme se na její představy a její možnosti. Spolupracujeme s úřady práce, obecními a městskými orgány, především s odděleními sociálně právní ochrany dětí. Pomáháme při vyřizování žádostí na úřadech. Nahlašujeme do školy děti a poprvé tam zavedeme dítě společně s matkou, aby se oba lépe orientovali v cizím prostředí,“ popisuje

situace Hana Hanzlová a dále dodává: „*Názor, že Domov svaté Agáty je zařízení azylového typu s bezplatnou službou, je mylný. Maminky platí měsíčně nájem, který se odvozuje od počtu dětí. Jeho výše je dána vyhláškou pro matku 60,- Kč a pro dítě 30,- Kč denně. V této částce jsou zahrnuty náklady i na energie, jako je voda, plyn, elektrika.*“

Na otázku, zda je poptávka po těchto službách, když např. pro matku se třemi dětmi přijde měsíční výdaj na bydlení čtyři a půl tisíce korun, vedoucí domova Mgr. Alena Vojtková souhlasně přikyvuje: „*Poptávka vysoce převyšuje nabídku. Naši pomoc vyhledávají a největší procento tvoří ženy s dětmi, které jsou oběťmi domácího násilí, pak také dívky odejité přímo z dětského domova, ženy s dětmi, kteří byli vystěhováni z důvodů neplacení nájemného a pak také těhotné ženy, které chtějí dát dítě k adopci. Jde většinou o případy z nižších sociálních vrstev, z 90% nezaměstnané nebo na mateřské dovolené, kuřačky, zadlužené. Nemají bydlení, práci, majetek, pouze dluhy a děti, v průměru tři i více. Jediným jejich příjmem jsou sociální dávky. Bojují s dluhy, které opět řeší dluhy. Mnohdy jim nezbude ani na jídlo pro děti, ale na cigarety a kafe vždy. V roce 2007 jsme poskytli ubytování 98 klientům, z toho bylo 39 matek a 59 dětí.*“ Proto činnost sociálních pracovníků spočívá také v kontrole, zda mají matky uvařeno, zda děti odešly čisté a upravené do školy, zda nakoupily potřebné potraviny.

Činnost domova se řídí zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, kde vyplývá pro organizace vykonávající tuto službu povinnost registrace na sociálním odboru příslušného Krajského úřadu. Toto povolení je platné na dobu 4 let. Současně s výkonem některých úkonů, spadajících do oblasti sociálně právní ochrany dětí, je potřeba ze zákona opět registrace k jejich provádění (příkladem je činnost prevence, činnost pro služby v oblasti poradenství při výchově a vzdělávání a jiné).

Provoz azylového domu se řídí *Standardy* stanoveny ministerstvem práce a sociálních věcí. Celkem je jich 15 a jak sdělily shodně obě pracovnice domova, největším problémem ve vlastní praxi, se kterým se jak ony, tak i obdobná zařízení potýkají, je nejasnost výkladu pravidel pro poskytování služeb vyplývajících ze zákona. Jsou to každodenní situace, které přinášejí život, ale platná metodika s nimi nepočítá. V případě, že dojde k problému, který není přesně formulován, není postup řešení, může být zvolený postup v konečném důsledku považován za protiprávní jednání. Proto je zejména velkou absencí právníků, rovněž chybí pracovníků pro metodickou činnost, ale stejně jako v jiných odvětvích se vše odvíjí od finančních možností zařízení a zaplacení takovéto důležité služby.

4.2. Případové kazuistiky a rozhovor s klientkou v Domově svaté Agáty v Břeclavi

Umět se postavit domácímú násilí musí nejprve samy oběti. Nežádka se totiž stává, že se k násilníkovi pětkrát i šestkrát vrátí, než se rozhodnou pro definitivní konec. *„Je nespravedlivé, že domov opouštějí matky s dětmi jako s oběťmi domácího násilí a ne agresor. Je příliš těžké pro ně odejít. Chápeme maminky, že opustit své nejbližší, známé, svůj byt, není jednoduché. Že dětem, zejména těm starším, schází kamarádi. Víme, že návraty sem k nám a zase domů se budou i několikrát opakovat. Pokud se ale sama matka vnitřně nerozhodne, že bude žít svůj život, od problémů neutěče,“* začala s povídáním o životních peripetiích Mgr. Alena Vojtková, vedoucí Domova svaté Agáty v Břeclavi.

Podle informací některých z žen je fyzické násilí spojeno v rodinách většinou s alkoholem, který je tím spouštěčem. Jedna z maminek přiznala, že manžel ji i děti týral deset let, než se odhodlala odejít a vyhledat pomoc.

Pod střechou bývalé mateřské školy nacházejí radu, pochopení a povzbuzení matky, které však nejsou vždy ochotné a schopné postavit se na vlastní nohy. Pomoc jim poskytují výhradně ženský personál. Za každých okolností zůstávají nářky a stesky obyvatelek domova utajeny, ale v anonymní verzi by měly být varováním pro ostatní. *„Pro všechny u nás ubytované ženy je jedno společné: buď na sebe vezmou odpovědnost za sebe i děti nebo zůstanou v domácím prostředí s problémovým partnerem. Nejhorší je pro ně situace, kdy si neuvědomují, že dětem nepomáhají, ale zadělávají jim na stejné problémy. Tím, že se bojí nebo zdráhají svůj i jejich životní osud řešit, připravují je na stejný život,“* vystihuje podstatu oddalovaného řešení Mgr. Vojtková a k dětem samotným dodává: *„Děti, zhruba ve věku do šesti let, vnímají prostředí azylového domu dobře. Rychle si najdou nové kamarády, naučí se společně bydlet s dalšími neúplnými rodinami. Malým dětem společnost vyhovuje. Nevnímají odlišnosti typické pro azylové bydlení, tedy společnou televizní a hrací místnost, dvorek nebo prádelnu.“*

Daleko větší problémy provázejí děti školního a studentského věku. Tady nastupuje všímavost spolužáků, kterým neunikne odlišnost prostředí, odkud přicházejí nové tváře do lavic a pohrdají jimi. Jak je známo, děti ve školním věku jsou daleko citlivější a více vnímají složitou situaci. Stresují se z učení, posměchu spolužáků, nervozity v náhradním bytě. *„Proto mnohem více než menší děti naléhají na matku, aby se vrátili domů. Za otcem, za kamarády,*

do známé školy a prostředí. To špatné, co doma prožívaly, zasouvají hluboko do podvědomí a vidí jen to lepší,“ doplňuje povídání paní Hana Hanzlová, sociální pracovnice domova.

Nedá se jim zablývat, že cítí ztrátu rodinného prostředí, těžce snášejí ztrátu domova, kamarádů i známých. Dávají to najevo všem, jak učitelkám, spolužákům, sociálním pracovnícím, tak hlavně matce. *„Ta je tím pádem v rozevřených nůžkách a neví, komu ustoupit a jaké rozhodnutí učinit, aby bylo správné. Pro takové případy tu máme pomoc psychologa, kterého si maminka může vyžádat. Další z nabízených možností je beseda či přednáška na téma, která souvisejí se životem u nás, (příloha č.3)“* pokračuje paní Hanzlová.

V době návštěvy azylového domu jsem měla možnost učinit rozhovor s jednou maminkou, kterou sem přivedlo bití dcery i jí manželem a současně jsem vybrala 3 případové kazuistiky klientek, které před nedávnem Domov svaté Agáty opustily.

4.2.1. Případové kazuistiky

Marie, 30 let, rozvedená, 6 dětí

Paní Marie má se životem v azylových domech již mnoho zkušeností. Nepochází z Břeclavi, ale před lety se sem přistěhovala z jiného konce naší republiky. Nepřišla tehdy sama, ale se třemi dětmi a když odcházela z azylového zařízení, měla jich šest. Dosavadní životní cesta nebyla pro ni samotnou nikterak příznivá. Když se objevila v Domově sv. Agáty, její druh byl právě ve výkonu trestu. Vlastní rodinu nikdy neměla, od narození vyrůstala v dětském domově, kde se toho moc nenaučila, což se v jejím v pozdějším věku také projevovalo jako zásadní problém. Kromě absence základních hygienických a praktických návyků nezvládala péči ani výchovu svých dětí. Neuměla vařit, nejčastějším jídlem pro ni i dětem byly konzervy. Děti chodily neupravené, špinavé a do doby pobytu v Domově vůbec nevěděly, že si jejich vrstevníci dopřávají teplou koupel každý večer.

Nabízená pomoc pracovníků azylového zařízení se mýjela účinkem a veškerá vydaná energie byla zbytečná. Matka odmítala jakkoli a s kýmkoli spolupracovat. S penězi vystačila sotva pár dnů, na zbývající období musel Domov ze svých prostředků nakoupit alespoň ty nejzákladnější potraviny, aby děti vůbec přežily. Namísto snahy ze strany matky, vytvářet dětem alespoň na přechodnou dobu provizorní domov, snažit se o zklidnění dětí z traumat, které zažívaly, nechávala děti často bez dozoru samotné, hladové a vracela se pod vlivem

alkoholu v nočních hodinách. Alkohol, nedostatek peněz a šest dětí, které nebylo jednoduché zvládnout, zavdávalo matce příčinu k bití dětí, hrubému zacházení a vulgárnímu jednání.

I přes opakované výstrahy pro stabilní porušování pravidel Domova nebyla Marie schopna vést takový život, který by dále nenarušoval již tak psychicky deprimovaný život dětí. Pracovnice orgánu péče o dítě doporučovaly u dětí vyšetření psychologem, ale matka byla opět ta, která mařila veškeré snažení lidí kolem. Přesto byly všechny děti umístěny do dětského domova a jelikož se během pobytu v domově nepodařilo matce obstarat bydlení pro ni odstěhovala se z města neznámo kam.

Její odmítavý postoj má smutnou dohru. Podle posledních dostupných zpráv se měla nacházet ve výkonu trestu. K možnosti dát děti k adopci nebo do pěstounské péče však odmítla dát souhlas.

Lenka, 25 let, rozvedená, 2 děti

Paní Lenka přišla do města ze sousední vesnice, z problémové rodiny. Vztahy mezi jejími členy, rodiči i dětmi navzájem, byli natolik narušené, že když poznala svého manžela, dnes již bývalého, odešla z domova bydlet s ním do podnájmu. Vůbec si nepřipouštěla poznámky svých kamarádek, ať se neuvazuje k člověku, který raději než jí dává přednost kamarádům, hospodě a alkoholu. Potřebovala čas, aby si tato varování uvědomila, ale to již bylo pozdě. Když chtěla začít situaci řešit, byla již ve druhém měsíci těhotenství. Domů postěžovat si nemohla, tam by ji vyhodili a kamarádky nechtěly nic slyšet.

Když ji poprvé manžel surově napadl, byla ještě těhotná a pak se tyto jeho výpady opakovaly s téměř určitou pravidelností. Až když se rozhodla jít na policii a vše oznámit, prosil ji, že se vše změní, začne se léčit. Uvěřila, porodila předčasně našťastí zdravého syna a ani ne do půl roku byla těhotná opět. Nikde se však nezmínila, že ji manžel pod pohrůzkou bití nutil k sexuálnímu styku. Rozhodla se dítě si nechat a věřila, že se situace snad někdy změní a její sny o šťastné a klidné rodině se splní. Manžel byl alkoholik s agresivními sklony a náprava nemožná. Lenka i obě děti byli jím nejen psychicky týráni, ale i tělesně napadáni.

Situace dospěla do stádia, kdy starší syn byl s poraněními převezen do nemocnice a mladší i s matkou na ošetření. Otce odvezla policie, byl vzat do vazby a následně odsouzen k nepodmíněnému trestu. Díky sousedům, kteří se odhodlali přivolat pomoc, byly nejen děti, ale i Lenka vysvobozeni z rodinného utrpení.

Po rozvodu, před odchodem do azylového domu, odešla bydlet ke svým rodičům, kteří jí přes počáteční neochotu nabídli u nich přechodné bydlení, protože neměla téměř žádné

finanční prostředky. Netušila, že i po tolika letech se bude opakovat situace z dětství. Rodiče ji i děti psychicky vydírali, stále více se jim museli ve všem podřizovat a žít tak v prostředí podobném, jako za trvání manželství. Otec nesnášel vnoučata, navíc byl těžce nemocen, a každodenní hádky dospělých končily pláčem dětí a výhrůzkami rodičů na adresu Lenky a vyhazování všech tří z domu.

Po dvou letech opětovného utrpení byla cesta matky a dětí do Domova svaté Agáty vysvobozením. Psychické trauma, které děti zažívaly nejprve v rodinném prostředí s rodiči a následně u dědečka a babičky, bylo v konečném výsledku děsivé. Několik týdnů se budily ze spaní, křičely, pomočovaly se a rovněž během dne vykazovaly znaky strachu, neklidu, byly uzavřené, plačtivé a stranily se okolí. Pobytem v azylovém domě a péčí psychologů došlo ke zklidnění všech a děti po dlouhé době opět prožívaly mnohem radostnější období.

Paní Lenka byla však jednou z těch odvážných maminek, které se rozhodly řešit svou tíživou životní situaci. V průběhu pobytu se jí podařilo najít levnější bydlení a také známost. Po odchodu z Domova napsala kolektivu pár řádků, jako poděkování za podporu a pomoc, které se jim tam dostalo. Podle všeho se jim daří žít spokojený a klidný život.

Marta, 32 let, vdaná, 3 děti

Paní Marta se ocitla v Domě svaté Agáty za doprovodu policie, kterou přivolali sousedé, když slyšeli strašný křik a pláč dětí, křik muže a ženu volající o pomoc. Marta byla zbitá, modřiny v obličeji nebylo možné přehlédnout, potřhané oblečení, psychicky na dně. Spolu s ní byli tři děti ve věku šest, deset a třináct let, plačící a vystresovaní. Byli umístěni nejprve na krizové lůžko a když hned zpočátku tvrdila, že se nikdy nechce k manželovi vrátit, dostali do užívání bytovou jednotku. Z její výpovědi bylo jasné, že již toho ona i děti mnoho zkusili. Bití a ponižování jí i dětí a každodenní hádky trvaly několik let, jenže Marta neměla sílu, aby nátlaku sobeckého a agresivního manžela odolala.

Jakmile manžel zjistil, kde se jeho žena i s dětmi nachází, několikrát denně jí do domova volal. Nejprve vyhrožoval, pak začal prosit a slibovat, že vše bude jiné, že se změní, jen aby se všichni vrátili. Bohužel tomuto nátlaku podlehly obě starší děti a začaly samy matku přemlouvat, aby odešly a vrátili se zpět domů, k otci. Bylo jim smutno po kamarádech ze školy, z okolí, po svém pokojíčku, hračkách. Věděly, že otec je i matku bije, vulgárně jim nadává, ale převažovaly u nich pocity vlastního přání a víra ve sliby otce.

Otec tak dlouho žadonil, sliboval, že po pár měsících se Marta rozhodla sbalit věci a vrátit se s dětmi zpět k manželovi. Do prostředí, které trvalo několik let, beze změny, naopak stále se zhoršujícím. Nepomohly rady ani varování psychologa.

V současné době žije Marta stále s manželem a dětmi a v podmínkách ještě horších. Byla nucena opětovně vyhledat pomoc policie a podané trestní oznámení po pár dnech stáhla zpět. Rovněž tak odmítla možnost opětovného přechodného pobytu v Domově svaté Agáty. I přes všechna tato úskalí o rozvod nepožádala.

4.2.2. Rozhovor

Proti mně si sedla štíhlá žena, prostě oděna a únava ve tváři jí přidávala o něco více let, než jí ve skutečnosti bylo. První, co se mne zeptala, zda jsem od novin. Když jsem řekla, že chci použít životní osud podobně stížených žen a dětí pro svou práci, souhlasila. Dcerku u toho ale mít nechtěla. Nechtěla ji opětovně vystavovat vzpomínání nepříjemných zážitků z této problematiky.

Ivona, 27 let, vdaná, 1 dítě

Její příběh, jak vypráví, měl podobu protipólného magnetu, což naštěstí oba partneři věděli. K tomuto zjištění se však dlouhou dobu propracovávali a trpěli, než přišlo Ivonino rozhodnutí.

V jaké oboru nebo co děláte Vy i Váš manžel?

Manžel je strojař, má průmyslovku a já prodávám v jednom obchodě, jinak jsem vystudovala ekonomku.

Kdy jste odešla od manžela?

Před třemi měsíci, s dcerou.

A kam jste šly?

Ten večer ke kamarádce, jen na noc. Druhý den mi paní na sociálce zavolala do azyláku v Poštorné a měli místo. Tak jsem tady.

Kolik je dceří?

Bude jí šest.

Takže situace trvá několik let?

No, ano, asi tři roky.

Vzpomínáte si na moment, kdy začaly ve vašem vztahu problémy?

Přestěhování do vlastního bytu. Zejména finanční. Manžel přišel o práci, rok byl bez práce a my jsme museli vystačit pouze se sociálními dávkami, a to bylo téměř nemožné. Manžel přestal zvládat rodinou situaci a namísto řešení začal holdovat alkoholu a útíkal za kamarády do hospody.

A předtím? Kde jste bydleli?

Asi před šesti lety jsme se po roční známosti vzali, z lásky. Bydleli jsme u manžellových rodičů a se vším mi tam pomáhala tchýně, myslím tím s domácností a tak, a to i potom, jak se nám narodila dcera. Problémy jsme neměli, alespoň žádné velké. Je fakt, že když nám došly peníze, vždycky se to nějak udělalo.

Měl manžel problémy s alkoholem i před tím?

Nijak zvlášť, ale vždy si rád dal pivo nebo i něco tvrdšího. Až teď si uvědomuji, že měl respekt před svým otcem, proto se zřejmě ovládal, když přišel domů v náladě.

Bál se otce?

Bál, to snad ani ne. Měl z něho respekt. Často se stalo, že jsme se pohádali proto, že jsem něco chtěla, aby se udělalo nebo někam šlo, ale tchán si zavolal manžela, že potřebuje něco. Místo toho, aby řekl, že to nejde teď, pro to a pro ono, vyhověl jemu a my jsme se pohádali.

A co na to tchýně, ta mezi vás dva nevstupovala?

Ne, byla hodná a snažila se na všechny strany. Tchán ji sekýroval stejně jako manžela a pak začal organizovat život i nám, jako mně a malé.

Proto jste se odstěhovali?

Nejen proto. Chtěli jsme bydlet sami, mít svoje. To jsem ale nevěděla, že to dopadne takhle.

Jak takhle?

Noční návraty z hospody končily křikem, hádkami a později i bitím mne a dcerky.

Nezkoušeli jste to nějak řešit?

Já ano. Navrhovala jsem mu předmanželskou poradnu nebo aby si sám zašel za psychologem. Odmítl a ještě víc se vždycky rozčilil. Prý není žádný blázen, žádného doktora nepotřebuje.

Ale vždyť Vás i dceru fyzicky napadal? To řešil jak?

Nijak. Prý nadělám, pro pár facek. Chlapi v hospodě prý taky dají těm svým i děckám po hubě.

A to, že jste odešla, bylo ze dne na den nebo jste o tom uvažovala dávno?

No, ze dne na den určitě ne, ale tak rok zpátky. Když začala být situace neúnosná pro mne i pro malou, začala jsem manželovi vyhrožovat, že od něj odejdeme.

Jak na to reagoval?

Smál se mi. Prý kam bych šla? A to byla pravda.

A co pomoc vašich rodičů, tam nešlo jít?

Nevím, jenom bych jim přidělala další starosti. Mí rodiče mají zdravotní problémy a navíc opatrují starou nemocnou babičku. A všechno, co mám, je v našem bytě. Kdybych se obrátila na rodiče manžela, myslím, že situace by nebyla o nic lepší. Potkávali bychom se tam s mužem.

Myslíte, že by Vám nepomohli?

Těžko říct, ale po zkušenostech z období před tím. Vůbec jsem o tom neuvažovala, tam jít.

Proč jste se neobrátila na policii nebo na orgán péče o dítě?

A co bych jim řekla?

Přece všechno to, co se po každém incidentu dělo.

Kdo by mi to dosvědčil? Sousedky o tom věděly, ale když jsme se jednou bavily jen tak na chodbě u nás v paneláku, řekly mi, že slyší od nás křik a pláč. Když jsem něco málo jim naznačila o nás, hned mne ujistily, že by šly svědčit, ale když nic nevidí, tak je prý těžké lhát. Prostě se bály mít problémy.

A ten den Dé nastal kdy a proč?

Po strašném křiku doma, kdy nás manžel obě bil snad víc jak kdy jindy, mě malá skočila kolem krku, strašně brečela a křičela: „Maminko, já uteču! Já už tady nechci být, bojím se taťky!“ To mi stačilo, abych udělala to, co jsem zvažovala již delší dobu.

A manžel, jak na to reagoval?

Zkoušel nás hledat nejprve po rodině, až od známé se dovtívil, kde bychom mohly s malou být. Za pár dní nás tady navštívil.

Mluvila jste s ním?

Ano, souhlasila jsem s návštěvou. Dcinka se s ním nechtěla ani na okamžik setkat.

Proč?

Chtěla jsem v klidu a v bezpečí, pro nás dvě, si s ním v klidu a za střízliva promluvit.

Opět jste nikde nic nehlásila?

Ne, věděla jsem, že buď to vyřeší odchod a pak následně rozvod. Nebo odchod a snaha dát náš vztah dohromady.

A jak je to tedy nyní?

Toto odloučení mi stačilo k tomu, abych se na naše manželství a problémy podívala i z té druhé strany. Víím, že chyba je i ve mně. Proto jsme si dali čas ujasnit si to, oba.

A manžel se k tomu postavil jak?

Nechce rozvod, chce nás zpět a začít znovu. Přestal pít, říká to. Ale volali mi jeho rodiče a potvrdili mi to. Je fakt, že jsem z něho alkohol při návštěvě necítila, a to já poznám.

A jak závěrem paní Ivona dodává, narušená, ale ne přetrhaná citová vazba, nakonec odolala napětí, které soužití manželům přinášelo. Návštěvy manžela i telefonické rozhovory jsou stále intenzivnější, postupem času za ním začaly obě chodit na návštěvu, k nim domů. Zájem otce o dceru stmelil jejich vztah a zítra s ním sama pojedje na výlet. Dcerku pohlídá kamarádka. Na Velikonoce se chtějí vrátit zpět domů.

4.4. Dílčí závěr k případům násilného jednání

Je to chyba, že zůstávají? Proč ženy, které se ocitnou v násilném vztahu, neodejdou z domova? Proč zůstávají a snášejí týrání den za dnem, měsíc za měsícem?

Opustit násilný vztah neznamena vyjít ze dveří do dokonalého nového života. Oběť, která chce odejít, se musí vypořádat s mnoha praktickými i citovými záležitostmi – je to bydlení, finance, samota, strach, péče o dítě, škola a vzdělávání. Každý ví a oběť zejména, jak stresující období toto bývá. Navíc se k tomu všemu musí vypořádat se všemi pocity, které jako týraná osoba zažívá a vinu násilí je velmi zranitelná.

Neustálá tíha násilného stavu způsobuje ochablost. Prodělaný strach, zmatek a ponížení vede k paralýze, které se žena velmi nesnadno zbavuje. Kromě počátečního zmatku, apatie a zoufalství je zaznamenána trvalá ztráta sebedůvěry, energie, iniciativy, neschopnost jednat s úřady a činit rozhodnutí. Podobá se to situaci, kdy je člověk v pasti v hořícím domě. Křičí na kolemjdoucí z okna, že mu žár ubližuje. Tak proč prý z té budovy prostě neodejde? Samozřejmě, že nemůže utéct, kvůli požáru. Oběť domácího násilí zažívá stejné pocity.¹²

Díky tomu, že jsem měla možnost strávit určitý čas se ženami a jejich příběhy pod střechem azylového domu, kde našly útočiště před hrůzami každodenního dne, musím než souhlasit s Conwayovou, že: „Odejít z domova vyžaduje nesmírnou dávku sebedůvěry. Oběť ji v sobě musí nalézt právě v době, kdy v ní agresor tyto vlastnosti systematicky ničí. Není proto žádným překvapením, že mnohé oběti mají pocit, že nejsou schopné odejít.“¹⁴

¹⁴ CONWAYOVÁ, H., L., *Domácí násilí*. 1. vydání, Praha: Albatros, 2007, ISBN 978-80-00-01550-7, s. 59-61

Závěr

Podoba rodiny i její role ve společnosti jsou výsledkem dlouhodobého vývoje. Jako existují různé typy rodin, tak existují i různé formy násilí. Vyskytují se v mnoha podobách a jsou všude kolem nás a stále více a častěji se dovídáme o tom, že je někdo v našem okolí týrán. Společenská tolerance vůči násilí širší společnosti a společenská tolerance vůči násilí v rodinách spolu souvisejí a je třeba tuto souvislost objevovat.

Každý rok jsou tisíce dětí týrány, osahávány a znásilňovány těmi, kteří je mají naopak ochraňovat a pečovat o ně. Alarmující počty, stále se zvyšujících případů takto ohrožených dětí, by měly být apelem na společnost, aby se důrazněji zabývala touto problematikou. Do revolučního roku 1989 byla z ideologických důvodů diskuse na toto téma tabu, což jednoznačně způsobilo zaostání systému ochrany za jinými státy a přispělo určitým dílem právě ke stále zvyšujícímu se počtu případů.

V současné době jsou u nás v republice medializovány případy týraní, zneužívání a zanedbávání dětí, a je tedy možno se domnívat, že naše společnost si uvědomuje závažnost této problematiky. S ohledem na skutečnosti je přesto stále více nutné zdůrazňovat, že oznamovatel případu ohroženého dítěte má právo na anonymitu a ochranu. Stále převládá u lidí názor, že jde o problém rodiny s dítětem a ne o záležitost, v níž by se měli angažovat s cílem pomoci ohroženému dítěti.

Všechny získané poznatky během přípravy své bakalářské práce jsem zvolila a pokusila se zpracovat tak, aby konečný výsledek byl srozumitelný i laické veřejnosti a tím se dostal do povědomí všem, kterým není problematika týraní, zneužívání a zanedbávání dětí a domácího násilí lhostejná.

Musím konstatovat, že při samotné práci jsem postupně došla k závěru, jak složitá je to záležitost a současně jak nutná a úzká musí být spolupráce všech subjektů a odborníků, zabývajících se daným problémem. Pracujeme-li s odbornou literaturou nebo v terénu v rámci rozhovoru s pracovníky státní či nestátní sféry nebo navštívíme internetové stránky příslušných ministerstev - vnitra, práce a sociálních věcí, zdravotnictví, spravedlnosti, ale též policie ČR, orgánů péče o dítě a řady neziskových nestátních organizací, narážíme vždy na jedno a to samé. Nalézt optimální řešení nejen z pohledu odborníků, ale hlavně z pohledu samotného dítěte.

Významným pro snížení rizika výskytu tzv. cykličnosti násilí, kdy týrané dítě v dětství přenáší vzorec chování i do vztahu k vlastním dětem, je důležitá, vhodně zvolená následná péče nejen o ohrožené dítě, ale i o celou rodinu.

Pomoc dítěti ohroženému syndromem CAN musí být tedy komplexní, systematická, odborná, mezioborová a okamžitá. Velmi důležitými jsou prevence primární, sekundární a terciální, přičemž nedílnou součástí primární prevence je působení a dostatečné informování veřejnosti o problematice a symptomech syndromu CAN a jak účinně předcházet tomuto jevu dostatečnou osvětovou činností. S důslednou prevencí souvisí i odborné vzdělávání všech pracovníků působících v oblasti ochrany dětí.

Významná úloha u prevence, detekce a také následné péče o ohrožené děti je zabezpečována širokou sítí nestátních organizací na všech úrovních pomoci rodinám a dětem a v mnohém vyplňují „mezeru na trhu“ poskytováním hlavně sociálních služeb.

Mým cílem bylo pokusit se o zjištění, zda lze najít odpověď na otázku, jaké jsou v současnosti možnosti, cesty nebo i způsoby, které by vedly ke zmírnění, případně odstranění příčin tohoto asociálního jednání na dětech, a také jak jim účinně předcházet.

V první řadě a nejdůležitější je pomoc dětem, jejichž práva jsou ohrožena nebo porušována. Řešením by mohl být mnohokrát zmiňovaný Centrální úřad pro ochranu dětí a mládeže. Řešením stávající roztržitosti by došlo k lepšímu přenosu informací, spolupráci participujících subjektů, vyhodnocování práce jednotlivých složek systému a také kontrole jejich činností. Analogická obdoba by měla být vytvořena na úrovni krajů a obcí s rozšířenou působností.

Významná je zejména prevence patologických jevů ve společnosti. Ve všech směrech by mělo dojít k důraznějšímu vstupu zvyšování právního vědomí veřejnosti o úctě k lidským právům i k právům dítěte. Působit intenzivněji přes média, jako je internet a televize, podporovat neziskové organizace zajišťující osvětové kampaně, a zejména v rámci školy působit na děti přes školní vzdělávací programy až po volnočasové aktivity. Posílit kupříkladu oblast práva. Považujeme-li dnes za samozřejmé vládnout počítačovou gramotností, proč nezařadit vedle takových školních předmětů, jako je počítačová informatika nebo cizí jazyk, i základy právního vědomí. Seznámení se s paragrafy trestního zákona, zákona o rodině, občanského práva, ústavního a dalších, by určitě vhodným demonstrativním způsobem alespoň „prošlo“ podvědomím teenagerů.

Je potřeba, abychom se soustředili zejména na ty, kteří budou našimi pokračovateli a kteří po nás přijdou budovat další etapu vývoje společnosti, tedy na děti. Jde však o to, jakou jim připravíme půdu pro jejich rozvoj, jakou budou mít jako děti výchovu, vzdělání a hodnoty. Tedy jaké budou mít rodinné zázemí, ve kterém zažijí pocity jistoty a bezpečí. Bohužel je mnoho dětí, které domov a péči rodičů postrádají.

Jedna z variant včasného odhalení případů týrání dětí by mohlo pomoci nařízení o povinné registraci novorozence u pediatra. Ta by rodičům vznikala už v porodnici a pokud by ji odmítli, hrozilo by jim odejmutí porodného či sociálních dávek. U nás v republice je mnoho dětí, které nemají ani základní lékařskou péči .

Z hlediska sociální péče by mělo by dojít k podstatnému zlepšení fungování systému péče o ohrožené děti. V praxi je klíčovým problémem zásadní nedostatek pracovníků sociálně právní ochrany dětí. Počet případů na jednoho pracovníka převyšuje v průměru číslo 300 a jeho činnost je spíše o administrativních úkonech. Důsledkem tohoto stavu je potlačení hlavního poslání OSPOD - terénní sociální práce s ohroženými dětmi.

Chybí efektivní a státem garantované následná péče o děti, které opustí institucionální péči. Absencí je smysluplný systém s cílem dítě odklonit od páchaní trestných činů a také rehabilitace jeho rodinného prostředí.

Výsledkem je stav, který je sice poměrně dobře ošetřený po legislativní stránce, ale který v praxi vykazuje řadu nedostatků, chyb a rezerv. Tato situace se stává čím dál méně udržitelnou, protože stávající systém neslouží účelu, pro který je vytvořen. Tedy k nápravě, podpoře a pomoci ohroženým dětem a jejich rodinám a prevenci sociálně patologických jevů.

Pomáhejme proto všichni zabránit násilí páchané na dětech. Děti se samy neubrání! Důležité je proto apelovat na všechny, aby si plnili svou zákonnou i morální povinnost v případě ohrožení dětí.

Vždyť děti jsou tím nejcennějším pokladem naší budoucnosti, proto usilujme o to, aby se mohly opřít o pevné základy šťastného dětství.

V dětech jsou uloženy všechny naše vlastní velké možnosti.

L. N. TOLSTOJ

Resumé

Tématem mé bakalářské práce je „násilí v rodině, syndrom CAN – týrané a zneužívané děti.“ Jde o celosvětový problém společnosti a bohužel se nevyhnulo ani naší zemi.

Pojednávám o vymezení asociálního jednání páchaného zejména na dětech, které se objevuje nejčastěji v jejich rodině, v prostředí, které mu podle zákonných norem má zajistit zdravý vývoj. Uvádím dopady na oběti syndromu CAN, ale také možnosti prevence z pohledu společnosti i jednotlivců.

Zdůrazňuji úlohu státu, jeho orgánů, zejména orgánu sociálně právní ochrany dětí a jejich vzájemnou spolupráci. Svě nezastupitelné místo zde mají i mnohé nestátní neziskové organizace, které se významnou měrou rovněž podílejí na odhalování těchto nežádoucích jevů. Současně zmiňuji hledisko legislativní, které je důležité zejména v oblasti ústavního, trestního i sociálního práva právní ochrany obětí.

Odbornou praxi jsem vykonávala na odboru sociálních věcí Městského úřadu v Břeclavi, kde popisuji činnost jeho oddělení - orgánu sociálně právní ochrany dětí včetně narativního rozhovoru se sociálním pracovníkem. V rámci mé práce jsem navštívila azylový dům pro matky s dětmi Domov svaté Agáty v Břeclavi, kde mi byl umožněn rozhovor a případové kazuistiky žen a jejich dětí – obětí domácího násilí.

Cílem práce bylo hledat možné cesty, způsoby nebo varianty, jak zefektivnit činnosti v rámci spolupráce zainteresovaných orgánů. Podpořit projekty v osvětové činnosti, v prevenci, a tím postupně docílit snižování počtu obětí týrání, zneužívání a zanedbávání dětí a případů domácího násilí nejen v naší zemi.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na oblast sociálně patologického jevu – „násilí v rodině, syndrom CAN – týrané a zneužívané děti“.

Jednotlivé části pojednávají o funkci rodiny, státu a jeho organizací včetně nestátních, ale i společnosti a občanů tak, abychom docílili toho, že naše republika nebude na prvních místech statistických žebříčků ve světě v počtu obětí trestných činů týrání a domácího násilí.

Klíčová slova

Domácí násilí, syndrom CAN, týrání, zneužívání, zanedbávání, rodina, orgán sociálně právní ochrany dětí,

Annotation

The Bachelor work is focused on the social-pathological effect – „family violence, CAN Syndrome – battered and abused children.“

The individual parts of the work deal with function of family, the state and state organizations (including non-states), but also society and citizens to achieve that the Czech Republic will not be on the top of the world statistics in a number of ill-usage and family violence victims.

Keywords

Family violence, CAN Syndrome, ill-usage, abuse, neglect, family, social-legal children protection agency

Seznam použité literatury

- 1) Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR
- 2) Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- 3) Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte
- 4) Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění
- 5) Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, v platném znění

- 6) CONWAYOVÁ, H., L., *Domácí násilí*. 1. vydání, Praha: Albatros, 2007, ISBN 978-80-00-01550-7
- 7) DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1.vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 1995, ISBN 80-7169-629-3
- 8) ELLIOTTOVÁ, M., *Jak ochránit své dítě*. 1. vydání, Praha, Portál, 1995, ISBN 80-7178-034-0
- 9) HIRIGOYEN, M.F. *Psychické násilí v rodině a v zaměstnání*. vydání 1., Praha: Academia, 2002, ISBN 80-200-0994-9
- 10) CHYTRÝ, M., PROCHÁZKOVÁ, J., et al. *Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte – agresivita očima dětí*. 1. vydání, Praha: DKC, 1997
- 11) KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., *Člověk - prostředí - výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2
- 12) KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, V., *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vydání 1., Praha: ASPI, a.s., 2006, ISBN 80-7357-214-1
- 13) MALÁ, E., RABOCH, J., SOVÁK, Z., *Sexuálně zneužívané děti*. 1. vydání, Praha: Psychiatrické centrum, 1995
- 14) MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., *Děti, rodina a stres*. 1. vydání, Praha: Galén, 1994, ISBN 80-85824-06-X
- 15) MATOUŠEK, O., a kol. *Sociální práce v praxi*. Vydání 1., Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-002-X
- 16) MUFONOVÁ, S., KRANZOVÁ, R., *O týrání a zneužívání*. Praha: Lidové noviny, 1996, ISBN 80-7106-194-8
- 17) PAVLOVSKÝ, P. a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 2.rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004, ISBN 80-247-0542-7

- 18) PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 2. rozšířené vydání, Praha G plus G, 1999, ISBN 80-86103-21-8
- 19) PROKOP, M. a kol. *Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí*. Brno: Ekologický právní servis, 2000, ISBN 80-902570-8-9
- 20) ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde, 2003, ISBN 80-86131-44-0
- 21) VANÍČKOVÁ, E., PROVAZNÍK, E., et. al. *Sexuální násilí na dětech*. 1. vydání, Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-286-0
- 22) VANÍČKOVÁ, E., *Dětská prostituce*. Vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2005, ISBN 80-247-1138-9
- 23) WEISS, P. a kol. *Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti*. Vydání 1., Praha: Grada Publishing, spol. s r.o., 2000, ISBN 80-7169-795-8

- 24) Domov svaté Agáty Břeclav: *Případové kazuistiky*
- 25) Oblastní Charita Břeclav: *Výroční zpráva za rok 2007*

- 26) [http:// www.ditekrize.cz](http://www.ditekrize.cz)
- 27) [http:// www.fod.cz](http://www.fod.cz)
- 28) [http:// www.linkabezpeci.cz](http://www.linkabezpeci.cz)
- 29) [http:// www.mpsv.cz](http://www.mpsv.cz)
- 30) [http:// www.mvcr.cz](http://www.mvcr.cz)
- 31) [http:// www.rodina.cz](http://www.rodina.cz)

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Statistické údaje MPSV za období 2005-2007 za Jm kraj a za ČR
- Příloha č. 2 Projekty „Nadace Naše dítě“ - letáky pro děti
- Příloha č. 3 Domov sv. Agáty Břeclav - azylový domov pro matky s dětmi

Příloha 3 - Domov sv. Agáty Břeclav - azylový domov pro matky s dětmi

Obr. č.1

Beseda matek s Policií ČR

Příloha 1 a) - Statistické údaje MPSV za období 2005-2007 za Jm kraj

2007 - Jm kraj - statistika MPSV - Týrané a zneužívané děti														
		Číslo řádku	Počet dětí											
			tělesné týrání		psychické týrání		sexuální zneužívání		dětská pornografie		dětská prostituce		celkem	
			chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky
a	b	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Nahlášeno případů	do 1 roku	119	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	od 1 roku do 3 let	120	2	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2	2
	od 3 do 6 let	121	5	5	2	1	1	4	0	0	0	0	8	10
	od 6 do 15 let	122	19	10	11	11	7	35	0	0	0	0	37	56
	od 15 do 18 let	123	4	5	4	5	0	5	0	0	0	0	8	15
	ZP	124	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
	jednorázově	125	7	7	1	5	3	7	0	0	0	0	11	19
	opakovaně	126	19	13	16	12	4	21	0	0	0	0	39	46
nezjištěno	126a	4	2	0	0	1	17	0	0	0	0	5	19	
Oznamovatel	matka	127	4	0	3	0	4	7	0	0	0	0	11	7
	otec	128	0	1	2	1	0	1	0	0	0	0	2	3
	dítě samo	129	1	0	3	6	1	3	0	0	0	0	5	9
	sourozenec	130	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	jiný příbuzný	131	2	1	0	5	1	0	0	0	0	0	3	6
	cizí osoba	132	0	4	0	1	1	8	0	0	0	0	1	13
	zdrav. zařízení	133	6	4	1	1	0	4	0	0	0	0	7	9
	škola	134	6	5	5	1	0	4	0	0	0	0	11	10
	policie	135	9	3	3	2	0	17	0	0	0	0	12	22
	NNO	136	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
anonym	137	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	
jiný	138	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	
Sociální prostředí dítěte	úplná rodina	139	15	11	9	4	1	21	0	0	0	0	25	36
	neúplná rodina bez matky	140	1	0	0	1	1	1	0	0	0	0	2	2
	neúplná rodina bez otce	141	8	8	4	9	5	17	0	0	0	0	17	34
	doplněná rodina o matku	142	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
	doplněná rodina o otce	143	6	2	3	3	1	5	0	0	0	0	10	10
	náhradní rodina	144	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ústavní péče	145	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	
Přijatá opatření	poradenství - ambulantně	146	10	14	3	4	3	28	0	0	0	0	16	46
	uložení dohledu	147	4	1	3	0	3	3	0	0	0	0	10	4
	umístění dítěte v širší rodině	148	0	0	4	1	1	0	0	0	0	0	5	1
	umístění dítěte do azylového centra	149	5	0	1	0	0	4	0	0	0	0	6	4
	umístění dítěte do ÚV	150	3	0	0	0	1	2	0	0	0	0	4	2
umístění dítěte do NRP	151	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Dopad na dítě	hospitalizace	152	3	2	1	0	0	0	0	0	0	0	4	2
	tělesné poškození	153	3	1	1	0	1	0	0	0	0	0	5	1
	posttr. stresová porucha	154	5	2	4	0	4	12	0	0	0	0	13	14
	úmrť	155	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
těhotenství	155a						1		0		0	0	1	

Příloha 1 b) - Statistické údaje MPSV za období 2005-2007 za Jm kraj + za ČR

2005 - Jm kraje - statistika MPSV - Týrané a zneužívané děti - pokračování									
		Číslo řádku	Počet dětí					Celkem	
			Tělesné týrání	Psychické týrání	Sexuální zneužívání	Dětská pomografie	Dětská prostituce		
a		b	1	2	3	4	5	6	
Zneužívající nebo týrající osoba	matka	156	25	31	1	0	0	57	
	otec	157	15	10	11	0	0	36	
	oba rodiče	158	17	17	0	0	0	34	
	partner matky	159	20	3	5	0	0	28	
	partnerka otce	160	1	0	0	0	0	1	
	sourozenec	161	1	0	1	0	0	2	
	prarodič	162	2	4	0	0	0	6	
	jiný příbuzný	163	3	1	0	0	0	4	
	jiná osoba	164	0	3	36	1	1	41	
	nevlastní sourozenec	165	0	0	3	0	0	3	
Postih zneužívající nebo týrající osoby	jiná zodpovědná osoba (učitel, vychovatel)	166	0	0	5	0	0	5	
	sankce v přestupk. řízení	167	0	0	0	0	0	0	
	podnět na zahájení TS	168	32	25	37	1	1	96	
	z toho	zahájeno TS	169	16	13	26	1	0	56
		odloženo TS	170	16	2	11	0	2	31
odsouzení	171	1	1	6	1	0	9		

2006 - Jm kraje - statistika MPSV - Týrané a zneužívané děti - pokračování									
		Číslo řádku	Počet dětí					Celkem	
			Tělesné týrání	Psychické týrání	Sexuální zneužívání	Dětská pomografie	Dětská prostituce		
a		b	1	2	3	4	5	6	
Zneužívající nebo týrající osoba	matka	156	9	14	0	0	0	23	
	otec	157	9	18	9	0	0	36	
	oba rodiče	158	5	6	0	0	0	11	
	partner matky	159	9	8	4	0	0	21	
	partnerka otce	160	0	0	0	0	0	0	
	sourozenec	161	0	0	1	0	0	1	
	prarodič	162	0	0	1	0	0	1	
	jiný příbuzný	163	0	0	2	0	0	2	
	jiná osoba	164	2	1	18	2	0	23	
	nevlastní sourozenec	165	0	0	0	0	0	0	
Postih zneužívající nebo týrající osoby	jiná zodpovědná osoba (učitel, vychovatel)	166	0	0	0	0	0	0	
	sankce v přestupk. řízení	167	0	0	0	0	0	0	
	podnět na zahájení TS	168	19	18	17	2	0	56	
	z toho	zahájeno TS	169	10	6	13	2	0	31
		odloženo TS	170	8	10	5	0	0	23
odsouzení	171	1	2	5	0	0	8		

2007 - Jm kraje - statistika MPSV - Týrané a zneužívané děti - pokračování									
		Číslo řádku	Počet dětí					celkem	
			tělesné týrání	psychické týrání	sexuální zneužívání	dětská pomografie	dětská prostituce		
a		b	1	2	3	4	5	6	
Zneužívající nebo týrající osoba	matka	156	16	12	2	0	0	30	
	otec	157	21	11	9	0	0	41	
	oba rodiče	158	1	3	1	0	0	5	
	partner matky	159	10	5	5	0	0	20	
	partnerka otce	160	1	0	0	0	0	1	
	sourozenec	161	2	0	3	0	0	5	
	prarodič	162	3	0	3	0	0	6	
	jiný příbuzný	163	1	3	2	0	0	6	
	jiná osoba	164	1	2	26	0	0	29	
	nevlastní sourozenec	165	0	0	1	0	0	1	
	jiná zodpovědná osoba (učitel, vychovatel)	166	0	0	0	0	0	0	
	nezjištěno	166a	0	0	1	0	0	1	
Postih zneužívající nebo týrající osoby	sankce v přestupk. řízení	167	3	0	2	0	0	5	
	podnět na zahájení TS	168	20	9	27	0	0	56	
	z toho	zahájeno TS	169	18	9	17	0	0	44
		odloženo TS	170	4	2	17	0	0	23
	odsouzení	171	4	2	2	0	0	8	

Příloha 1 b) - Statistické údaje MPSV za období 2005-2007 za Jm kraj + za ČR

2005 - ČR - statistika MPSV - Týrané a zneužívané děti - pokračování								
	Číslo řádku	Počet dětí						
		Tělesné týrání	Psychické týrání	Sexuální zneužívání	Dětská pornografie	Dětská prostituce	Celkem	
a	b	1	2	3	4	5	6	
Zneužívající nebo týrající osoba	matka	156	220	115	5	0	2	342
	otec	157	201	331	104	0	1	637
	oba rodiče	158	75	54	3	0	0	132
	partner matky	159	122	102	84	2	0	310
	partnerka otce	160	5	4	2	0	0	11
	sourozenec	161	6	4	17	0	0	27
	prarodič	162	14	8	13	0	0	35
	jiný příbuzný	163	11	5	33	0	0	49
	jiná osoba	164	37	21	386	10	4	458
	nevlastní sourozenec	165	1	1	12	0	0	14
Postih zneužívající nebo týrající osoby	jiná zodpovědná osoba (učitel, vychovatel)	166	6	0	9	0	0	15
	sankce v přestupk. řízení	167	39	45	10	0	0	94
	podnět na zahájení TS	168	338	112	361	7	6	824
	z toho zahájeno TS	169	223	91	345	11	2	672
	odloženo TS	170	110	23	118	4	3	258
odsouzení	171	33	15	66	1	0	115	

2006 - ČR - statistika MPSV - Týrané a zneužívané děti - pokračování								
	Číslo řádku	Počet dětí						
		Tělesné týrání	Psychické týrání	Sexuální zneužívání	Dětská pornografie	Dětská prostituce	Celkem	
a	b	1	2	3	4	5	6	
Zneužívající nebo týrající osoba	matka	156	151	76	6	0	0	233
	otec	157	151	231	90	2	0	474
	oba rodiče	158	59	26	2	1	0	88
	partner matky	159	118	69	78	1	0	266
	partnerka otce	160	7	2	0	0	0	9
	sourozenec	161	4	4	23	0	0	31
	prarodič	162	8	0	9	0	0	17
	jiný příbuzný	163	9	3	32	0	0	44
	jiná osoba	164	40	25	297	8	3	373
	nevlastní sourozenec	165	0	2	8	0	0	10
Postih zneužívající nebo týrající osoby	jiná zodpovědná osoba (učitel, vychovatel)	166	9	14	40	7	5	75
	sankce v přestupk. řízení	167	32	19	5	0	0	56
	podnět na zahájení TS	168	248	113	273	11	3	648
	z toho zahájeno TS	169	189	63	304	12	2	570
	odloženo TS	170	102	41	91	0	0	234
odsouzení	171	27	10	54	1	0	92	

2007 - ČR - statistika MPSV - Týrané a zneužívané děti - pokračování								
	Číslo řádku	Počet dětí						
		tělesné týrání	psychické týrání	sexuální zneužívání	dětská pornografie	dětská prostituce	celkem	
a	b	1	2	3	4	5	6	
Zneužívající nebo týrající osoba	matka	156	184	100	5	1	0	290
	otec	157	165	335	83	0	0	583
	oba rodiče	158	41	36	1	0	0	78
	partner matky	159	114	84	89	0	1	288
	partnerka otce	160	12	22	1	0	0	35
	sourozenec	161	6	0	22	0	0	28
	prarodič	162	13	7	11	0	0	31
	jiný příbuzný	163	7	5	27	0	0	39
	jiná osoba	164	33	47	390	7	0	477
	nevlastní sourozenec	165	2	1	6	0	0	9
	jiná zodpovědná osoba (učitel, vychovatel)	166	5	3	11	0	0	19
Postih zneužívající nebo týrající osoby	nezjištěno	166a	12	1	24	0	0	37
	sankce v přestupk. řízení	167	49	16	4	0	0	69
	podnět na zahájení TS	168	317	104	322	2	0	745
	z toho zahájeno TS	169	202	72	319	2	1	596
	odloženo TS	170	99	35	103	0	0	237
odsouzení	171	35	25	53	0	0	113	

Příloha 1 c), d) e) - Statistické údaje MPSV za období 2005-2007 za ČR

2007 - ČR - statistika MPSV - Týrané a zneužívané děti														
		Číslo řádku	Počet dětí											
			tělesné týrání		psychické týrání		sexuální zneužívání		dětská pornografie		dětská prostituce		celkem	
			chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky
a	b	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Nahlášeno případů	do 1 roku	119	18	19	6	7	1	0	0	0	0	0	25	26
	od 1 roku do 3 let	120	34	23	30	17	3	7	0	0	0	0	67	47
	od 3 do 6 let	121	53	31	56	58	17	31	0	0	0	0	126	120
	od 6 do 15 let	122	203	140	143	199	83	444	3	4	0	1	432	788
	od 15 do 18 let	123	21	46	39	62	5	79	0	1	0	0	65	188
	ZP	124	5	5	0	2	0	2	0	0	0	0	5	9
	jednorázově	125	166	140	168	205	51	284	1	1	0	1	386	631
	opakovaně	126	126	97	94	118	40	207	1	3	0	0	261	425
nezjištěno	126a	37	22	12	20	18	70	1	1	0	0	68	113	
Oznamovatel	matka	127	33	35	56	64	22	119	0	0	0	0	111	218
	otec	128	17	7	7	6	14	23	0	0	0	0	38	36
	dítě samo	129	21	29	17	32	11	53	0	0	0	0	49	114
	sourozenec	130	2	6	0	1	0	7	0	0	0	0	2	14
	jiný příbuzný	131	24	19	9	17	10	13	0	0	0	0	43	49
	cizí osoba	132	17	14	8	7	7	30	1	1	0	0	33	52
	zdrav. zařízení	133	66	37	8	6	3	57	0	0	0	0	77	100
	škola	134	66	55	10	20	4	45	0	0	0	1	80	121
	policie	135	40	30	142	156	34	179	1	2	0	0	217	367
	NNO	136	1	2	5	7	0	2	0	0	0	0	6	11
anonym	137	19	12	2	9	2	11	1	1	0	0	24	33	
jiný	138	23	13	10	18	2	22	0	1	0	0	35	54	
Sociální prostředí dítěte	úplná rodina	139	125	102	156	179	39	203	0	2	0	0	320	486
	neúplná rodina bez matky	140	12	9	9	11	7	23	0	0	0	0	28	43
	neúplná rodina bez otce	141	100	70	60	85	41	203	2	3	0	0	203	361
	doplněná rodina o matku	142	8	7	3	4	2	11	0	0	0	0	13	22
	doplněná rodina o otce	143	73	58	43	60	11	108	0	0	0	1	127	227
	náhradní rodina	144	8	9	2	3	4	9	1	0	0	0	15	21
ústavní péče	145	3	4	1	1	5	4	0	0	0	0	9	9	
Přijatá opatření	poradenství - ambulantně	146	163	139	194	173	56	383	0	4	0	0	413	699
	uložení dohledu	147	32	25	19	12	13	32	0	1	0	1	64	71
	umístění dítěte v širší rodině	148	33	21	15	19	4	25	0	0	0	0	52	65
	umístění dítěte do azylového centra	149	22	13	5	12	1	10	0	0	0	0	28	35
	umístění dítěte do ÚV	150	41	31	11	18	13	35	1	0	0	0	66	84
umístění dítěte do NRP	151	4	4	0	2	2	1	0	0	0	0	6	7	
Dopad na dítě	hospitalizace	152	52	36	4	6	3	20	0	0	0	0	59	62
	tělesné poškození	153	32	20	1	1	2	2	0	0	0	0	35	23
	posttr. stresová porucha	154	39	39	39	50	30	89	0	0	0	0	108	178
	úmrť	155	3	1	0	0	0	1	0	0	0	0	4	1
těhotenství	155a						34		0		0	0	34	